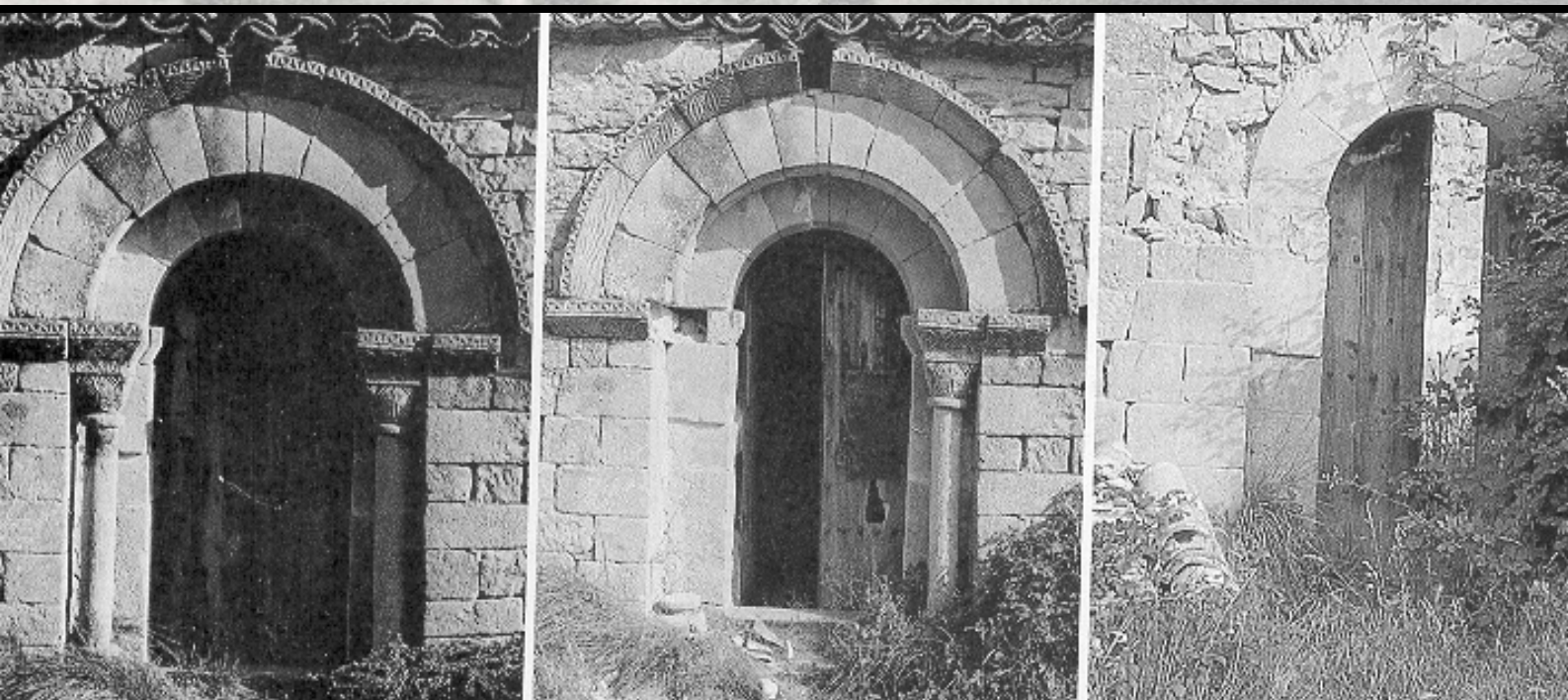

L'ESPOLI DEL PATRIMONI
ARQUEOLÒGIC I
HISTÒRIC-ARTÍSTIC: L'ALT PIRINEU
CATALÀ AL SEGLE XX.

JORDI CAMPILLO QUINTANA

7 Annex

Nota aclaratòria per a les entrevistes: A fi i efecte de no desvirtuar les entrevistes i mantenir al màxim l'expressió dels entrevistats, hem intentat, en la mesura del possible, mantenir les expressions característiques, les paraules en argot, la construcció sintàctica de les frases, sempre i quan aquestes no dificultin en excés la comprensió del text o puguin induir a confusió o mala interpretació de la informació continguda en l'entrevista, en especial, en aquelles recollides en suport d'àudio. Per tal d'evitar això i, només en moments molt puntuals, hem incidit sobre el text per ajudar a la seva comprensió, sempre seguint com a base, el criteri de mínima intervenció.

ENTREVISTA NÚM. 1

Protagonista: (xxxxx). Ex-membre d'un grup especialitzat en Investigació de delictes contra el Patrimoni Històric (1986-1995)

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: Barcelona

Data: 7 de maig de 2003

Durada: 3 hores

Mètode de registre: gravació d'àudio

Aclariment de l'entrevistador: Per tal de mantenir la seguretat de l'entrevistat, hem optat per preservar l'anonimat d'aquest, n'hem omès voluntàriament el nom. Els noms que se citen en l'entrevista tampoc no corresponen als noms reals de les persones a què fan referència.

- Amb la nova reestructuració de la Unitat central de Delictes Contra el Patrimoni, la Brigada de Patrimoni Històric que estava dins d'aquesta, mai no va arribar a desaparèixer, però la cosa va perdre una mica de personalitat: abans estàvem a "full time", només ens dedicàvem a coses relacionades amb l'art, l'arqueologia, art, el patrimoni històric, digues-li com vulguis (...).

Llavors es va diversificar una mica el treball i es va perdre una mica el control, un gran control i coneixement amb què el Pere i el Ramon havien fet el recorregut per tota Catalunya buscant antiquaris, brocanters, drapaires, per a tenir un control de la base i no dedicar-nos a les grans coses, als grans robatoris d'art. Això es va perdre una mica perquè, si no es cuida, si no es fan visites continuades i estipulades, aquesta gent va a la seva i altres grups policials com la Guardia Civil han ocupat el nostre lloc. Aquesta va ser una errada per part de (.....).

- Coneixes molts casos de robatoris d'obres d'art, mobles, arqueologia?

- Conec molts casos, però més aviat el coneixement venia donat pels antiquaris, brocanters (...), perquè clar, no estàvem desplegats al territori. A mesura que ens desplegàvem, ens arribaven informes de denúncies. Però mai no va ser una cosa ben portada per part de la direcció. De dir, fer un ofici a totes les unitats desplegades al territori, remetre un ofici quan tinguessin coneixement d'un acte delictiu d'aquest tipus. El poc desplegament que hi havia era més d'amistat, de que tu coneixies algú: -escolta Pere, Lluís, Ramon, (...), hi ha hagut aquest robatori, doncs vinga, va! envia-m'ho!-

Però no estava creat el lligam oficial des de la direcció per a que això es produís automàticament, com passa amb la Guardia Civil, que en vint-i-quatre hores han de tenir un atestat del delictes comès a qualsevol lloc d'Espanya a la UCO (Unidad Central

Operativa) i això és molt important per a veure el què passa, les zones d'atac,....

- Parlem dels lladres: on solen robar més materials i més freqüentment?

- A veure, aquí el tema que tocàvem nosaltres era el de segones residències, pel tema d'antiguitats. Aquest era el punt i, després, a l'apartat d'espoli, era l'apartat de jaciments. A més hi havia una cosa curiosa, que era que la Generalitat tenia una adreça electrònica des de la què tu podies conèixer tots els jaciments arqueològics de Catalunya. Quan ho van comunicar, els vam dir -"per favor, poseu aquí una trampa, que només hi pugui accedir la gent que veritablement estigui (...), o no donar la situació exacta"- però és que clar (...) era una cosa increïble. Doneu només la situació a la gent que estigui relacionada amb el Departament de Cultura o Patrimoni, però no a tothom que vulgui.

En quant als robatoris, nosaltres només coneixíem robatoris d'antiguitats, i això era a les zones de segones residències, que a Catalunya vol dir tot el país, amb la *salvetat* (sic) de Ponent, que no eren les segones residències sinó que eren les masies, pobles mig abandonats, esglésies incloses.

- Museus, galeries...?

- No teníem notícies de galeries, això ho portava la Policia Nacional. Teníem alguna notícia d'alguna falsificació i venda, recordo un "Fouyita" també que no es va poder recuperar, d'això en sap en Ramon, ho va recuperar la Guardia Civil fa tres anys en un container a Barcelona, la qual cosa feia força pudor: una parella havia llençat el "Fouyita", perquè no els agradava el quadre, en un container. És una manera d'explicar que hi havia un acord i algú els va donar la notícia sobre on era el quadre que faltava, robat.

Això era una cosa molt puntual, la cosa estava encarada a les antiguitats, a començar des de la base, i el Ramon ho tenia molt clar, i tenia molt bona vista de començar per la base: el petit comerciant relacionat amb el drapaire, gitano, etc, etc. Això donava un camp de coneixement bestial.

- Qui solen ser els lladres? Són itinerants?

- No són itinerants, els lladres són localitzables i relacionats amb l'ètnia gitana, per motius històrics es pot dir, gent a l'atur, joves amb drogodependència (...).

A Santa Maria de Porqueres gran operació conjuntament amb la Guardia Civil. La cosa era aquesta: hi havia dos ponts, un antiquari d'aquí Barcelona, amb botiga a França a qui l'interessaven les talles de Porqueres per "X" compradors i, evidentment, ell com a senyor educat i correcte, no faria la feina, l'encarregaria. Les tres o quatre persones a qui ho va encarregar eren molt diverses: una era un corredor de motos que havia patit un accident i era qui conduïa la furgoneta, els altres dos, un estava amb atur i l'altre drogodependent

Recordo que, "*off the record*"(...), recordo que, quan els vam detenir, ens van explicar que es feien ratlles de cocaïna quan desmuntaven les talles de les peanes, damunt de l'altar de Santa Maria de Porqueres, o sigui que(...).

La cosa està claríssima sempre: si la cosa ve d'un encàrrec, d'un encàrrec directe, com podia ser aquest de Santa Maria de Porqueres, d'una persona com un antiquari, o bé, ja podem saltar als encàrrecs internacionals com podien ser els d'última moda dels restauradors i compradors a l'engròs italians que també tenien contactes amb un grup d'ètnia gitana de Terrassa, Sabadell i que després passaven en camions, fent la ruta no només per Catalunya, sinó també des de Galícia. La Guardia Civil els va agafar amb un *hòrreo* desmuntat peça a peça, amb peces de Palència, de Zamora, o sigui (...) no cal que t'ho expliqui que tu ja ho coneixes i també t'ho han explicat.

Ha estat l'últim, i recordo el Ramon, quan jo vaig entrar al (19XX), i aquestes operacions s'han fet a l'any 2000. El Ramon ja ho tenia clar que es feien així: els italians venien, es passejaven per tota Espanya, encarregaven que es fes la feina, ho encarregaven tant a antiquaris com a grups delictius, i després ells ho passaven a recollir. Els italians no parlaven amb els encarregats de cometre el delicte directament, sinó que ho feien amb diversos antiquaris de la zona, que a la seva vegada coneixien molt bé la gent de la zona que els podien fer la feina, i els encarregaven la feina a aquests grups.

- Llavors, això vol dir que hi ha especialització en els lladres?

- Sí, sí, sí, i tant que n'hi ha: el que s'encarrega a (...), i dins del grup que fa el fet, hi ha la persona que va a comprovar la calaixera, l'armari, o tal cosa, i al grup que fa la feina hi ha l'informant,(...) que va pel bosc amb la dona i arriba a la masia; que ens hem perdut i tal (...), i "qué bonita es la masia (...)".

- No parlem del mateix?, no és igual el qui espolia jaciments, el qui roba quadres, etc..?

- Jo penso que no, el qui espolia jaciments el podem dividir en dos: el romàntic que espolia jaciments perquè les institucions no ho fan, és un clàssic. Tot i que no és cert, perquè les institucions sí que se'n preocupen. I si tinguessin més informacions necessàries se'n preocuparien més. Perquè no saben que són tan rics però la persona del poble sí que ho sap, i tu en deus conèixer molts casos. Conec un ferrer que té peces molt maques, les peces més bones mai no estan als museus, estan a cases particulars.

Recordo un espoliador molt bo a (xxxx). El treball el vam fer amb el Lluís i amb l'Antònia Fernández. Vam tenir coneixement d'un noi de (xxxx) aficionat a l'arqueologia però que no venia, ell tenia tota una casa a (xxxx) amb les peces muntades i restaurades. Vam anar a parlar amb ell, amb l'Ajuntament i els vam exposar el cas: -mireu, en aquesta casa hi ha aquest noi amb una col·lecció d'urnes de necròpolis de l'altra banda del riu; si voleu hi parleu vosaltres, si no, ho farem nosaltres i que faci la donació-.

Aquesta persona no ho ha espoliat per a, després, vendre-ho. Ho ha espoliat com a romàntic. Tenia de tot allà, tot ben exposat, urnes, etc., com un museu, tenia un museu a casa.

- Els altres espoliadors, qui serien?

- Els altres, els comerciants: el qui busca asos d'or romans, ibèrics, bales de fona i que després ho ven a l'antiquari de torn, sí. Ho ven a antiquaris i sempre ven al mateix antiquari, a la persona de confiança, aquell que no el denunciarà i que si, per desgracia, el descobreixen per una inspecció, ell manifestarà que ho tenia de temps immemorial el seu avi a les golfes. "Feta la llei feta la trampa", amb la qual cosa tu estàs perdut, però es un clàssic de l'espoli.

Si em sentissin el gremi d'antiquaris es queixarien. Com tot, hi ha antiquaris bons, com policies bons i dolents.

- Parlem del mobiliari. Hi ha preparació prèvia als cops: mirar la casa, estudiar el lloc, etc.?

- Sempre. Quan s'ha de fer un bon treball amb una furgoneta ho preparen. Estan els grups d'ètnia gitana que ho preparen, el Ramon els coneixia perfectament, i quan la Guardia Civil ha actuat també els ha trobat.

Portaven un bon cotxe, un Audi o un Mercedes que fa les batudes i, després, hi ha una furgoneta per cada determinat lloc, ara ens surten uns mobles en determinat lloc(...), sempre igual.

Es dirigien buscant, o ja tenien la informació que els donava el mateix antiquari que havia venut una peça al propietari que havien d'anar a robar, aquesta és una altra jugada, no? L'antiquari dolent que rep un encàrrec d'una determinada peça i ell sap que aquesta peça existeix i sap on està; perquè l'ha restaurada ell o l'ha venut ell o ha tingut notícia d'un amic seu en una fira, que tal persona ha comprat aquell canterano, calaixera, etc, i sap on està i (...), l'ocasió fa al lladre, sap per qui ha d'anar a demanar, qui li farà la feina (...). Li fan, li porten la peça i ell espera l'arribada del comprador italià o del particular del país.

- La cadena de circulació ha d'estar molt ben establerta, no?

- Sí, a veure: es fa el fet, porta les peces a un lloc a dormir, no porta les peces a l'antiquari o al particular que li ha fet l'encàrrec, no fa l'entrega immediata, deixa reposar la cosa, té un magatzem en un suburbi de Terrassa, prop de Sabadell, magatzem que està a prop del domicili on viu el delinqüent que fa la feina per a poder-lo controlar i, a més, per a controlar que ningú controli el magatzem. És a dir, el tenen en un barri que controlen una mica i on poden tenir ajudes col·laterals d'amics, parents o germans de sang.

Deixa dormir les peces allà, refreda la peça fins que rep la trucada de qui l'ha encomanat, que ja la pot portar a qualsevol lloc que passaran a recollir-la, el comprador que serà l'italià o l'antiquari de torn.

- Temps de refredament...

- Pot ser molt variable, de dos dies, si és una peça que crema i si té la sort de que (...). No la sort, sinó el qui li ha fet el treball no es volia cremar molt i volia saber quan l'havia d'entregar i va fer la feina un dia abans per no tenir-la en el seu poder i que l'enganxin amb la peça a les mans i, a lo millor, pot ser que la peça es robi a la nit i a la tarda següent pot ser que sigui ja a l'encarregador (sic).

- Però no dura més d'una setmana?

- Pot durar més d'una setmana, pot passar que pot robar, a més de la peça que interessava al qui encarregava la feina, s'hagin endut altres peces que no entraven en el tracte i hagin de dormir un temps més en aquests magatzems de pas. El temps pot ser molt variable, molt variable.

- Aquest seria el *modus operandi* pel tema de mobiliari antic?

- Sí, sí.

- El tema pintura, seria el mateix?

- El tema quadres (...). Recordo del tema quadres, un “*embolao*”, nosaltres creiem que era la pròpia persona que va denunciar els fets, el qui havia comès el frau de denunciar un altre robatori.

Era un tema (xxxx) i era molt bona: era una denúncia del 31 de desembre, i va denunciar el dia 1 de gener. Deia que el dia 31 se n’havia anat de festa de cap d’any i al tornar a casa s’havia trobat la cosa remenada. Normalment, el 31 de desembre “hasta”(sic) els lladres més lladres del món fan festa. Hi ha altres dies, com quan juga el Barça, les festes majors, són dies més indicats, el 31 de desembre o robes el banc mundial o estàs a casa.

I clar, això ens va fer sospitar, vam fer indagacions amb el Pere Puig i amb investigadors privats que l’asseguradora havia contractat, perquè l’asseguradora no es creia la història. La policia científica va cometre moltes errades en la inspecció ocular, però, és clar, era el dia 1, cap d’any, i clar, volien anar a dinar a casa i van fer una inspecció horrible, amb la qual cosa(...). Els que sí ens van ajudar van ser els investigadors privats que havia contractat la companyia d’assegurances que s’havia de fer càrrec dels quadres.

I recordo que aquesta persona havia fet, anys abans, la mateixa actuació. Nosaltres teníem indicis clars que vam fer veure al jutge (xxxxx), la veritat no sé com va acabar el tema, però el que no farà mai serà reconèixer que té ell el quadre. No sabem on són els quadres, tot i que si haguéssim anat per feina, sí que els haguéssim trobat. Darrera d’això, hi havia alguna galeria (xxxxx)

- Hi ha fenòmens comuns entre ells?, entre el que és un robatori d’arqueologia, antiguitats, mobiliari, quadres, etc.?

- Existeix un fenomen comú entre tots els tipus d’espoli del patrimoni cultural, ja sigui d’arqueologia, mobiliari antic, antiguitats en general. Sí, un: molt, molt “money”, dels qui fan la petició, diners pels qui cometem el fet, per a aquells que ho proposen, pels que intermedien, per a tots. La cosa està clara, si existeix la demanda existiran els robatoris, i si creix la demanda de determinades peces creix la delinqüència en aquesta direcció. La demanda crea l’expectativa del mercat això es una cosa més que demostrada”. Si a la *Mina* tothom vol tenir *Rolex* com els de Pedralbes, segur que fotran (sic) pals a les joieries per a tenir-los, com sigui.

Si la gent sap que s’estan acabant les calaixeres modernistes, els armaris, i van als antiquaris, molta gent, la demanda crea l’expectativa del mercat. Tant amb això, no tant com els

jaciments arqueològics, perquè el material sempre és el mateix i les persones que tenen interessos en tenir la *vitrinetes* del menjador amb fíbules, amb boles de *pessatge* (sic), amb alguna figureta de terracota, amb alguna urna cinerària, etc., són persones molt més fines amb un nivell cultural més alt i nivell adquisitiu força complet.

Donat que és molt més puntual el "*modus operandi*" d'aquesta cadena de peticions: delinqüents, antiquaris xungos (sic), tal..., en arqueologia és *algo* (sic) més puntual. El que ha començat lo que a Andalusia, una de les formes de guanyar-se el pa era anar a espoliar Hispalis, per exemple. I el govern andalús feia la vista grossa perquè no hi havia altra manera de guanyar-se la vida, no hi havia el PIR (sic), i llavors els "pitoneros" andalusos eren coneguts a tot el món, fins i tot els materials arribaven a la Plaça Reial de Barcelona".

Aquí la Generalitat ha volgut posar més acotament, i d'aquests espoliadors de diumenge n'hi havia de dos tipus: els qui els agrada remenar la terra, és curiositat (...), vol tenir coneixement, i el qui ho fa per treure'n un sobresou o un *extrasou*.

- Llavors serien les modes el que marcarien?

- Sí, serien les modes el que marcarien (...), les modes marquen molt. Si tu vas a un antiquari i li dius: m'interessa una calaixera modernista o una calaixera del segle XII o aquelles calaixeres *abombades*, les de Torroella, són peces boniques i que estan perfectament situades i que són peces úniques, que queden poquíssimes, i se saben on són. Els grans comerciants, tipus (xxxxx), el meu amic (...) (xxxxx) de (xxxx), saben perfectament on són aquestes peces, adequades a aquell interès.

- Parlem del seguiment policial(...) Quan vas a un robatori, per on es comença? quines són les línies d'investigació que se segueixen?

- Hauríem de començar pel començament, però els policies comencem pel final, de vegades. Acabem de llegir l'atestat i ja tenim una o varies persones que poden estar (sic), pel "*modus operandi*", pel tipus d'objecte furtat o robat.

Per la manera com s'ha fet ja busquem; tens una cara aquí - s'assenyala el cap- que ja vols anar a per ell. Però per anar a per ell, a pels grups de robatoris organitzats i de segones residències, es necessita un equip molt bo i molts mitjans, bones comunicacions, bons transport i gent disponible, la qual cosa, fins ara, no existeix a Mossos d'Esquadra.

- Com es passa la informació que trobeu? (la primera part de la pregunta és inaudible)

- Les antiguitats són molt més populars, amb una mica d'esforç un pot accedir a comprar una calaixera, determinada peça i a molta més capa social amb demanda per a omplir les seves restauracions de casetes de segones residències. Si es compra una casa de poble, vol posar-hi objectes que s'hi adiguin, no posar objectes de l'Henry Moore o altres.

La zona, el tipus de casa (...), per tant, les antiguitats és un camp molt ampli: qui pot adquirir-les i la manera com es pot fer, fins i tot un antiquari pot vendre una peça que no sap que ha estat robada i ell no ho sàpiga, perquè la pot haver comprada un altre company antiquari que no li ha comunicat i ell vagi de bona fe.

En quant a les obres d'art la cosa ja és més puntual, la franja social que pot comprar obres d'art contrastades, joies, escultures, quadres, és una franja molt més localitzada. Podríem dir que si algú compra una peça robada, tot i que tingui sospites d'un quadre, d'un Pi de la Serra, que queden pocs, si algú en troba un o té notícies de que tal galerista té, segur que no el té exposat, i el galerista no el tenia en llista, perquè sinó sap que està trobat davant la sospita (...) [*inintel·ligible contextualment*]. I clar, la pasta és la pasta, la pasta ho mou tot i la demanda fa pujar l'oferta.

- En el cas dels *unicum*, peces úniques, creus en els robatoris per encàrrec en el cas d'aquestes peces?

- De vegades sí...

- Un col·leccionista que vol aquella peça i que sap que no tornarà a sortir al mercat i que la tindrà tancada pel seu plaer personal?

- El *Beatus* de la Seu, per exemple, hi havia sospites que havia estat *algo* (sic) així. [*El que segueix és inaudible*]. Hi havia constància de que havia estat una cosa així. Ell havia trucat a algú (...). Fins i tot, se sap que encara falten un parell de fulles(...), les més bones, amb miniatures de molta qualitat. Es va trobar un fax on hi havia contactes entre ell i altres (...)

- I el segrestos d'obres d'art?

- El segrestos d'obres d'art que ara estan tan de moda, la veritat és que no sé...

- El de les Koplowitz...

- Sí, el de les Koplowitz, sí, no sé, en el segrestos d'obres d'art hi ha alguna cosa més pel mig: si no em dones allò, si no fas allò(...) o no em pagues allò, jo et faré això. Seria el cas d'aquesta última galeria de Manchester. Un Picasso i no sé què (...), que al cap d'uns dies et trobes la tela enrotllada en un wàter del costat .

- Us heu trobat còpies al mercat que es vulguin fer passar per originals?

- No me'n recordo, però sí. Recordo que hi havia un "Mir", que es va trobar a (xxxx) a una galeria i que va ser denunciat com a còpia i tinc coneixement que sí, que hi ha còpies.

- Hi ha hagut gent que ha comprat còpies d'en "Miró" per originals...

- I del Dalí, sí *bueno* (sic), litografies, és famós el tema de la Policia Nacional amb els seus milers de Dalís.

No tan sols es fa amb Dalís, es fa fins i tot amb Goyas, conec un cas d'un Goya: a València un Goya, a València, venut per un milió de pessetes. Després tens els experts que diuen, "según mi leal saber y entender(...)" segons ell allò és un Goya. Aquells estan en col·laboració amb l'antiquari, el galerista, etc., amb qui sigui. Llavors passa el "*primo*" (sic) que sembla que ha trobat *la gallina dels ous d'or* i "pica", després el penja a casa i un dia passa "*el amigo*" que entén i li diu:

- "*¡te has comido la mandonguilla!*"-

- La mandonguilla? què dius? si jo he pagat cinc milions de pessetes pel quadre.-

- Però què dius? si això és fals, que no ho veus?-

Giren la tela, rasquen, veuen que la tela no és antiga. Fan analitzar un fil de la tela i veuen que la tela és de l'any passat. Tot i que hi ha gent bona que treballa amb pintures velles, amb teles velles(...).

Ui! i després aquí hi ha la falsificació parcial, la falsificació total, la falsificació mengual, cinc tipus de falsificacions, cinc, això ho trobaràs a l'Enciclopèdia Catalana, al·lucinant. Això ho explica l'Enciclopèdia Catalana: Parcial, mengual, de signatura: en quadres, rasquen "*Pepet*" i posen "*Brüegel*", entens?, i allà també surten "*tios*" (sic) cagant i pixant com al Brüegel i ja em diràs tu(...)

-Pot ser que sí(...), que he tingut la sort de trobar-lo i si no un alumne del Bruegel- entens?

Això és un altre món. També seria interessant que la policia tingués, ja no diria estudiants d'art, amb carrera d'art, però sí que hauria de tindre (sic) la policia un coneixement de pintura, de saber si va bé en una investigació(...), o poder anar a consultar amb un expert d'art, sobre si aquest pintor es mou o no es mou, si es mou molt amunt o més avall. Si té algú el *montant* més gran, moltes coses d'aquestes, coses fascinants.

- Doncs molt bé, moltes gràcies per tot.

ENTREVISTA NÚM. 2

Protagonista: (xxxxx). Ex-membre de la Brigada de Patrimoni Històric i actual comandament dels Mossos d'Esquadra (1986-1995)

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: Plaça del Centre. Barcelona

Data: 26 de juny de 2003

Durada: 2 hores

Mètode de registre: gravació d'àudio

Aclariment de l'entrevistador: Per tal de mantenir la seguretat de l'entrevistat, hem optat per preservar l'anonimat d'aquest, n'hem omès voluntàriament el nom, la graduació i l'actual destinació.

- Des de quan vas treballar a la brigada de patrimoni i durant quant de temps?

- Des del 26 de setembre de 1986 fins al 5 de juliol de 1995.

- Coneixes molts casos de robatoris d'obres d'art, arqueologia, etc.? Si te'n recordes, cita'm alguns d'ells que recordis.

- A veure, conec molts sobre l'espoli arqueològic. En un principi ens vam dedicar sobretot a la zona del Maresme on hi havia el nucli d'espoli arqueològic. Després, a la zona del baix Ebre, després d'espoli monumental: peces d'ermites, de castells, l'enderrocament d'un castell per a aprofitar les pedres. Després, de robatoris d'obres d'art, recordo una a la Vall d'Aran, una a la zona d'Osona on van haver-ne molts, a particulars, masies... després es va sostreure un llibre molt important a la zona d'Osona però no recordo quin llibre era.

A Girona a principi dels 90 van haver-hi molts robatoris d'obres d'art, el que eren imatges, peces arquitectòniques. A Vilabertran la Mare de Déu del Mont i d'altres ermites de les que no vam tenir denúncies, després un robatori d'una pila baptismal preromànica a l'ermita de Santa Maria de Bolós, no recuperada. Després a la part de Girona van haver-hi bastants saqueigs i robatoris d'aquest tipus. També al poble de Pau, prop de Pau es va robar un quadre de la batalla de Carlemany i unes setrilleres de *divisa*

- S'han recuperat moltes d'aquestes coses?

En aquella tongada es van trobar moltes coses, però el quadre de Carlemany, que crec que era d'una batalla, no es va recuperar. Creiem que el van destruir

- Per què?

- Perquè sabien que hi estàvem molt al darrera.

- On solen robar més materials i més freqüentment?

- En aquella època, en la què vaig estar treballant, normalment eren en ermites abandonades, solitàries, no que estiguessin abandonades. I després, quan les ermites es van quedar buides (...) ja que els bisbats que van veure això i van recuperar els materials, es va fer l'inventari i tal (...). Van començar els robatoris a particulars. Va haver un robatori a un particular, crec que va ser a Cervià de Ter, en què a la mateixa persona li van robar, en dos anys de diferència, el mateix. Tenia una galeria a baix de casa seva, a la masia. A les masies del voltant, del Baix Empordà, ja es van donar una sèrie de robatoris, ja més especialitzats, però eren robatoris a particulars.

- Tema de museus?

- Recordo una, la de la Fundació Miró, però hi vam actuar molt poc.

Al Museu d'Història de Girona, que era una làpida romana amb unes inscripcions d'uns 40X40, les diligències les vam fer nosaltres.

- Parlem dels lladres: d'on solen ser aquests lladres? quan els heu trobat, és clar. Són del lloc?, són itinerants?, venen d'altres llocs?

...

- No, solen ser itinerants, a diferència dels espoliadors que coneixen els llocs, les ermites, els lladres d'obres d'art són itinerants o es desplacen d'altres llocs perquè tenen coneixement del què busquen, el què els pot ser rendible. Normalment perquè estan assessorats o perquè tenen algun contacte, potser perquè hi havia algun antiquari que els marcava el punt d'aquelles famílies que tenien peces bones.

- Solen ser gent amb antecedents per aquests tipus de delictes o per altres o bàsicament per aquests?

- Bàsicament per aquest, però el cas que van tenir a la zona de Girona, eren petits delinqüents comuns que, a la presó, van fer

coneixença amb gent del ram i es van dedicar a això després de veure que en podien treure partit.

- Ells què és el que feien? Eren els que recollien informació o feien l'acte en sí?

- Eren dues famílies que anaven de turistes i anaven recollint informació i aprofitaven un dia doncs per a entrar a robar. En aquests cas concret, en contacte amb uns antiquaris de València, quan volien donar el cop els avisaven, venien i donaven el cop i els altres tornaven cap a València amb les peces.

- Els antiquaris estaven allà per a recollir les peces i tornar-se cap a València amb les peces?

- No era l'antiquari, era algú proper al cercle de l'antiquari, també amb antecedents.

- Hi hauria especialització en la gent que es dedica a robar mobles i els que fan arqueologia, per exemple?

- Sí, els que fan arqueologia els podem diferenciar en dos grups: els que fan arqueologia per afició, els erudits, i altres per comerç. Si vols trobar arqueologia maca, als Encants de Barcelona, de tot el món: Sud-Amèrica, Síria, ...

- Els venedors també són especialitzats?, els que només toquen arqueologia, els que només toquen mobles, no solen mai barrejar els productes?

- No, normalment el que toca arqueologia, només arqueologia. I el blanqueig de tot això el justifiquen amb factures de subhastes a l'estranger, generalment a Londres o a Suïssa, llavors adquireixen material negre i el blanquegen perquè, és clar, les fibules no venen definides, els lacrimals, les puntes de fletxa, etc. Moltes vegades, també el que fan, és emportar-se el material espoliat, el posen a subhasta fora i, amb el què treuen de la venda, compren el que allà els interessa. Al dir blanqueig, el que vull dir és que la factura de determinades peces els hi pot servir per 500 peces més al darrera.

- Quan es fa un robatori, es treballa en grup, en solitari...?

- En arqueologia solien anar en solitari, o en grups de dos o tres, per la típica afició al detector de metalls, treballen en solitari, en molts casos són amics i un indueix a l'altre, llavors l'altre s'hi aficiona.

En un cas vam detectar, no es podia provar, que van entrar a una casa, van fer fotos i, a la setmana següent, hi van tornar i es van dur els millors mobles. Hi hauria una especialització dins d'ells, el qui recull la informació, i llavors l'altre li diu: "em portes aquest, aquest i aquest". Això ho he vist a quatre llocs, en varis casos han seleccionat els mobles. Per exemple, recordo el 97 a prop d'Olot que van deixar mobles bons però de menys valor, és a dir, que els van seleccionar. Hi havia algú al darrera, informant.

Vam detectar alguns mètodes que eren o a través d'informació d'antiquaris que sabien qui era el client que els hi comprava i tal o que feien el turista, s'aturaven en una masia o així, s'espallava el cotxe, o demanaven un got d'aigua o els demanaven de trucar per telèfon i miraven si tenien materials.

- Hi hauria una preparació prèvia en els cops?

- Sí, per l'experiència d'aquests anys als Pirineus, hi ha hagut alguns casos que sí que s'han emportat el que han arreplegat i han deixat un moble més bo. Però, per desconeixement, han entrat, han trobat allò que creien de valor i s'ho han endut.

- Creus que hi ha hagut modes en els materials sostrets?

- Primer, és un parer meu, abans d'entrar a treballar nosaltres hi havia la moda de les talles, quan es van acabar les talles, aleshores comencen pel mobiliari, les restes de columnes, els quadres, les seccions de quadres tallats, perquè el valor del quadre és més important en una part que una altra, perquè hi ha una restauració, això va passar a Sant Pere de Ribes amb un quadre que devia fer uns dos metres per un i mig, es van dur una secció de 45 x 30 o 40 perquè era el detall més bo: una filadora o una Mare de Déu, no recordo ben bé.

- També perquè resultaria més fàcil de vendre?

- Això mateix. Exacte. No és tota la peça sencera, es van endur uns angelets d'aquells i alguns fragments(...).

- Heu tingut oportunitat de conèixer algun robatori dirigit a una peça estel·lar?

- El de les talles de Porqueres n'era un, però darrera hi havia un antiquari també. Altres cops que van donar aquella gent, tinc coneixement que aquella mateixa gent es dedicaven a peces d'art "déco" de l'Eixample de Barcelona, de les escales, eren els mateixos, era als 90, a principis dels 90.

- Quins mitjans es feien servir per entrar en una masia, etc.?

- Puntada a la porta, palanca, (...).Va haver una cas prop de Manresa, no recordo si a Moià, que es van endur *silleria* Isabelina i mobles. Van fer una tria allà. Com que l'home tenia alarmes d'intrusió per les finestres, van fer un *butró* a la paret.

- Se solen conèixer entre ells tota la gent que trafica amb aquest material?

- És un cercle tancat, sí penso que sí. Hem detectat que s'hi ha introduït gent, com ho han fet? A partir de restauradors, gent d'escola, llavors els hi han col·locat peces; per què? Doncs perquè sabien perfectament que la policia anava constantment a veure'ls i a través d'aquesta gent novella, restauradors i demés, els hi anaven sortint mobles, els anaven col·locant mobles. I llavors, és clar, eren molt més difícils de trobar.

Hi ha tot un comerç paral·lel al què hi ha a la vista amb restauradors, etc. que és on es col·loquen els mobles i que es belluga tot amb diner negre.

- Podies fer, una mica per sobre, una descripció de com seria una cadena de circulació de material robat, des del robatori fins al destí final de les peces?

- Home!, el més senzill és el típic robatori que entren en un lloc perquè saben que allà dins hi ha coses antigues i, després, l'intenten col·locar a un restaurador o a una persona d'aquestes que saben, els coneixen i saben on viuen, i el qui compra sap que desconeixen la provenença, tot i que se la poden imaginar, però ho intenten ignorar.

Després d'aquest, el que ven i té contactes i es posa en contacte amb el comprador per a oferir-li un moble que sap que pot interessar al comprador, una calaixera, un canterano i, després, el col·loquen, evidentment, a molt més baix preu, una calaixera que val 60.000 pessetes per restaurar la venien a 10.000 pessetes.

- Hi ha organitzacions internacionals dedicades a aquests tipus de comerç?. Recordo que una vegada em vas explicar quelcom sobre els italians...

- Home! no sé si se'ls podria dir organitzacions però el que sí que hi ha és un grup d'antiquaris italians que tenen contactes aquí, que venen a buscar els mobles aquí i, en camions, se'ls emporten. Això passava a la zona de Banyoles, Girona, a Centelles, Balenyà(...).

Enviaven el que se'n diu "almonedes" o "almonedistes", els de la venda al major de mobles d'aquest tipus, i, quan tenien per a carregar un parell de contenidors, venien i el compraven a baix preu i cap a Itàlia, on es transforma o bé es restaura. També, antigament, m'havia comentat algun antiquari que ho feien molt els holandesos i que després ho enviaven cap a Amèrica.

Normalment el moble robat no surt a la llum es queda a la rerabotiga.

- Podries explicar-me el *modus operandi* d'aquesta gent?

- És el clàssic. Suposem que hi ha una persona que trafica amb mobles, que, amb mala fe, té coneixement que a uns determinats llocs, on no hi ha clients habituals seus, hi ha determinades peces i, diguem, que es "chiva" a qui ha de robar els mobles (i a reclamar el preu) i l'altre els col·loca a través d'aquestes coneixences que té. Doncs aquesta venda paral·lela es feia en pisos o en magatzems, coneixíem que a la part d'Osona hi havia varis i després van ser detinguts. A Terrassa, a Sabadell (...). Es van trobar mobles a prop de La Seu d'Urgell, - no recordo el lloc, ¡ah sí!, Peramola-. A la zona de Lleida, a Bellpuig hi havia un magatzem, un altre vora d'Igualada, no recordo si a Santa Maria del Camí o quelcom així, on hi havia un grup que s'hi dedicava i un altre que estava a la zona de Lleida, que diria que era Bellpuig.

- En el cas de l'Art, feien servir el mateix *modus operandi*, com podria ser el cas de la Miró?

- Potser el de la Miró, no. Ja volia ser més professional. Ja sabien que a la venda no podria sortir i potser anaven més encaminats a demanar un rescat, tot i que em sembla que els van intentar vendre.

- Creus en els segrestos d'obres d'art?

- No, home (...) pot sortir bé, però haurien de tenir una infraestructura similar a la dels qui segresten una persona, és el mateix.

De fet és el que va passar a Porqueres, quan va haver-hi tant d'embolic, van agafar les talles i les van amagar en un soterrani, em sembla que van estar cinc anys refredades.

- Parlem una mica del seguiment policial. Quan teníeu coneixement d'un robatori, quines línies d'investigació seguíeu? Per on començàveu?

- Quan hi havia un robatori es feia la inspecció ocular per veure si hi havien proves. Malauradament, les proves les malmetien totes. Perquè en el robatori de Porqueres, que vam trigar poc menys d'una hora, ja ho havien escombrat i arreglat la porta.

El que es fa és la inspecció ocular per veure quines proves podem obtenir i després, segons el gènere, es fa una difusió a nivell d'antiquaris agremiats i coneguts per veure si poden caure al parany d'oferir-les a la venda. A mi no m'ha passat mai, però sé que s'havia donat el cas, i després, sota secret de confessió, la donaven a algun capellà de la zona on els antiquaris tenen la seu, en el cas de Barcelona per allà al casc antic on els antiquaris tenen la seu. I després, el que es feia bàsicament era una tasca de recerca d'informació: si tens controlats tots els antiquaris legals i el màxim de no legals, de tot Catalunya o de l'estat espanyol, saps que cadascú té una especialitat, que pot ser ferro, ceràmica, talla, moble de determinada època, etc. Llavors, l'altra via a seguir seria aquesta.

- Tornant al tema d'abans, hi ha especialització en els robatoris?

- Ara em van venint al cap una sèrie de robatoris. A un col·leccionista de Barcelona li van robar tota una col·lecció de pots de farmàcia del XVII, que no s'han trobat mai. Una persona normal no sap que a casa del seu veí hi ha una col·lecció de pots de farmàcia. Ha de ser algú que el coneix i és per aquí per on moltes vegades (...). La gent no es pensa que a qui has ensenyat la col·lecció, perquè és un antiquari, -mira què tinc i tal·lavors és el que piula i envia algú a buscar-lo.

- Per què?

- Doncs perquè potser ja té els canals per a vendre'ls.

- Es pot donar que un antiquari que sap a qui ha venut una peça determinada intenti recuperar-la, de nou, mitjançant l'encàrrec d'un robatori?

- Podria ser, per a tornar-la a vendre, o per a vendre una altra de les mateixes característiques o per a complementar-la. D'alguna determinada peça que hi hagin, diguéssim (...).

A veure, en el tema dels mobles, els fabricants de mobles tenien un estil concret i pot haver-hi persones que els agradi uns canteranos d'aquell estil. Llavors, si en té un, pot ser que encarregui "ves-me a buscar aquell altre que jo sé qui me'l comprarà".

- On es passa la informació del robatori i dels objectes sostrets?, l'atestat, les fotos de les peces?

- Si hi ha fotografies de les peces, se'n fa una difusió a altres cossos policials i, normalment, als gremis d'antiquaris que es consideren gent honrada i legal.

- Als restauradors?

- A alguns sí. El món del restaurador és un comerç molt més submergit perquè el restaurador pot restaurar les peces i després, per a guanyar-se la vida, potser sí que la ven.

- Fèieu controls a antiquaris, brocanters, etc?

- Es miraven els llibres.

- Això no és gaire!

- No, com a mínim, es mirava administrativament que allò que tenien a la botiga es corresponia amb el llibre. Però com ja saps, feta la llei, feta la trampa. Per una calaixera en podies fer passar cinquanta. L'ideal de tot això seria que totes les peces anessin documentades amb una fotografia. El que passa és que és molt difícil, perquè els majoristes que et compren pisos sencers, és molt difícil que et posin tot el pis al llibre, hi hauran peces petites que donen una feina molt laboriosa i per aquí es perd molt la pista.

- En el cas de recuperar les peces, on se solen trobar en més mesura?

- Alguna de despistada, en algun antiquari que no sap el què li ha caigut perquè ja ha passat per diverses mans, o el qui la va comprar necessita diners i se l'ha venuda. Però això són troballes molt casuals. Després, quan es produeix algun robatori, es busquen testimonis que hagin vist alguna furgoneta, alguna matrícula, i això ens ha servit per a seguir el rastre d'aquella gent i saber on tenen el magatzem. Tot i que durant un temps es van fer robatoris amb camions robats, llavors, encara que tinguessis la matrícula(...), l'únic que vam poder ubicar va ser la zona on vivien, que era Terrassa...

- I com ho sabeu?

- Ja que abandonaven els vehicles molt a prop del lloc.

Es recupera un 10% del què es roba.

- Les peces robades, solen estar molt lluny del lloc del robatori?

- Normalment sí, el cas dels italians i els contactes que tenien aquí(...)

- Quins objectes creus que s'haurien de protegir?, i se t'acudeix alguna forma eficaç de fer-ho?

- El millor és l'inventari i la fotografia de la peça i allò que alguna gent ha fet, però poca, com és gravar el DNI on no es vegi o allà on no faci malbé la peça, són bones mesures de seguretat a l'hora de la recuperació.

- Series capaç de donar-me algunes mesures perquè es pogués reduir el tràfic d'aquests objectes?

- És molt difícil, el control policial més fort a les fronteres juntament amb una legislació més dura, però com se li dona el mateix tractament que al robatori normal, aquest tipus de delictes pot sortir a compte.

- Parlem una mica de la comercialització de tot el material robat; on es localitza el tràfic clandestí a nivell geogràfic?

- És difícil de dir, es localitza allà on hi ha més gust per aquests materials i allà on hi ha un poder adquisitiu més gran. Allà on hi ha més gent que es dedica a les antiguitats és on se solen col·locar aquests materials. Sempre són la zona de Girona, a la zona de la Cerdanya, sempre s'han recuperat en llocs d'aquests, també a Madrid se n'han recuperat moltes, Sevilla, València sobretot.

- És cert que a tota la zona del llevant espanyol hi ha un mercat fantàstic?

- Sí, sembla ser que des de València fins a Girona.

- I el material que arriba aquí, quin és? el de les esglésies de la zona centre de la Península?

- Normalment hi ve a parar de tot.

- Quina diferència hi ha entre la comercialització d'una obra d'art, d'un moble o d'un objecte arqueològic?

- És qüestió de gustos, dels gustos de les persones, de qui és aficionat a les pintures, de qui ho és del mobiliari...

- Jo dic, per exemple, on puc anar a comprar unes monedes antigues?

- Pots començar per la Plaça Real, fins a contactes amb numismàtics o a trobades de numismàtics o aficionats. Són llocs que van molt bé per fer contactes.

- Solen ser, doncs, cercles tancats?

- Sí.

- Mai no barregen els materials?

- Home! si els hi surt ho farien. Una vegada un antiquari em deia que "ell tocava de peus a terra, si es podia guanyar calés ell hi era!".

- En algun cas han barrejat obres d'art, mobles clàssics amb objectes més crematístics: televisors, electrodomèstics, etc.,?

- No, però el que sí que es dona és que, si els hi cap al camió, sí aprofiten per a robar un equip estèreo, etc.

- A Manresa, fa poc, es va localitzar una sèrie de gent, dels països de l'est, que robaven tot allò que els sortia, des de domicilis fins al punt d'entrar i robar al Santuari del Miracle?

- Aquests es dediquen a tot el que surti.

- Sobre les peces més conegudes, aquelles que costen de "colar" al mercat, quin destí solen tenir aquestes peces?

- Suposo que les deuen col·locar a col·leccionistes particulars, que les compra com inversió, per a camuflar diner.

- Llavors, creus en els encàrrecs de la gent amb diners per a fer-se amb aquestes grans peces?

- No, no crec que es doni aquí, la roben i la col·loquen a aquell perquè saben que els hi compra.

- O sigui, que els dono el pal a les Koplowitz, refredo el material durant uns quants anys i, posteriorment, el trec a la venda després de veure com està el mercat?

- Sí, però clar, per això es necessiten contactes si no vols que t'enganxin.

- Hi ha encàrrecs de segrestos d'obres d'art?

- Potser que n'hi hagi, però deuen ser del zero coma algo per cent. Hi ha el tòpic que diuen que els grans magnats del petroli,

o gent així, de molts de diners, però jo no conec cap cas (...). Les fan servir per a lucre propi o per a exhibició en cercles tancats, tot i que és un tema força delicat i perillós.

- Coneixes algun tema de peces falses dins del mercat?

- Sí, sobretot en pintures i en mobiliari, també en arqueologia. A la part d'Andalusia hi ha varis particulars o empreses que es dediquen a la reproducció, i després a Egipte. A Alexandria es dediquen a fabricar moble nou com si fos moble antic, i després es ven com antic, a més el fan al carrer, si vas allà podràs veure com els fan.

- Coneixes fraus en obres d'art, temes d'assegurances?

- Hi ha hagut varis casos d'aquests, però jo no els vaig tocar. Me'n vaig assabentar d'un a Olot i va coincidir perquè jo estava allà, i l'asseguradora el va fer investigar, no coincidia la manera que havia estat denunciat amb la que poguessin haver fet aquell robatori.

- Explica'm els casos dels Fouyita.

- Hi ha varis casos de Fouyita, el primer penso que va ser el 1985, que no sé si van tornar a aparèixer, els van oferir fora d'aquí, i un altre en què van desaparèixer i van sortir en un contenidor, però jo ja no hi era.

Després va haver-hi el robatori del cercle artístic de Sant Lluç, que van robar varis quadres que hi havia allà: un Nonell, Rossinyol, i que van aparèixer després d'una mica de pressió policial al carrer Aragó, en el capó d'un cotxe o un contenidor.

- I com els vau localitzar?, perquè trobar-te'ls en un contenidor és perillós...

- Van trucar a Policia Nacional, ja que ells tenien la denúncia, dient que en un cotxe hi havia els quadres. Quan es van veure apretats, els tornen.

ENTREVISTA NÚM. 3**Protagonista:** PERE LASÚS FORMENTÍ**Entrevistador:** Jordi Campillo**Lloc:** Cal Ribot, All (Cerdanya).**Data:** Octubre de 2002**Durada:** 3 hores**Mètode de registre:** apunts i notes escrites**- Com va viure els dies posteriors a la revolta, què va passar a All?**

- El dia 19 de juliol la gent del Comitè es reuneix a Cal Ferrer, d'allà van cap a l'església per a començar a treure sants i imatges i començar a cremar-los davant de la porta, a la nit.

La portalada de l'església era ferrada i l'incendi el comencen a l'entrada de l'església, vora la porta. Entrant a mà esquerra, hi havia l'altar de Santa Carme, aquí hi havia un retaule que van respectar en un principi però també durant la nit va acabar a la foguera. Ho van cremar tot, fins i tot el confessionari.

La campana, després de la crema de l'església, es va desprendre del jou que la subjectava i va caure a terra, a mitja guerra es va recuperar.

A cada capella hi havia un altar amb la seva imatge corresponent, totes cremades.

- A Quadres va passar igual?

- Sí, exactament. Aquí van ser els mateixos de la casa els qui van cremar-ho tot, per a evitar les represàlies del comitè, i entre els objectes que hi havia, destacava una calaixera de roba sacra.

- I a Isòvol?

- Aquí la van cremar directament durant la nit.

La gent, per a evitar problemes, es desfà de tot allò relacionat amb l'església, quadres, figures, llibres, etc.

ENTREVISTA NÚM. 4

Protagonista: JOAN POUS PORTA, historiador de Bellver de Cerdanya

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: Bellver de Cerdanya

Data: 30 de juliol de 2003

Durada: 2 hores

Mètode de registre: gravació d'audio

- Explica'm alguns dels episodis d'espoli a Cerdanya que recordis, començant pels més antics i fins els més moderns i, en especial, aquells que fan referència a la Guerra Civil.

- Una de les coses de les què tinc referència, que en tinc coneixement i que havia passat a finals del XIX i principis del XX, era que hi havia certs sectors de la societat que tenien coneixement del valor que tenien les peces d'antiquari, sobretot del romànic, i que no hi havia una consciència popular en absolut sobre aquest patrimoni. I llavors, el que feien en les visites pastorals, els bisbes d'Urgell, el de Solsona,(...) era que les imatges que no estaven en algun culte especial, aquelles figures que estaven en altars laterals de les esglésies, si tenien aquesta significació, les recollien de les parròquies i les dipositaven en el bisbat i, llavors, quan hi havia uns lots les venien als antiquaris.

Aquest és un procés que es feia servir bastant i que m'havien explicat, tot i que jo no ho he comprovat ja que això es produïa a finals del segle XIX i principis del XX. Suposo que també hi havia, tot i que el viatjar no era tant freqüent com ara, però també hi havia alguna incursió directa d'antiquaris. Això va produir que moltes peces ara siguin en col·leccions particulars, o bé dipositades a museus com el MNAC, el museu d'art de Catalunya, són de procedència d'aquí.

Llavors doncs un camí o altre van seguir, sigui aquest que he dit jo, és a dir, a través del bisbat, o que les parròquies les venguessin directament a antiquaris o *algo* (sic). El que si és cert és que aquestes peces van ser venudes procedents d'aquestes parròquies del Pirineu i van anar a parar al Museu d'Art de Catalunya, o bé, primerament, a col·leccions privades que, posteriorment, les van donar al museu. I obres de Cerdanya i del Pirineu n'hi ha especialment al MNAC, també a l'episcopal de Vic, en el museu del Prado, en el de Girona, on hi ha el frontal de Bolvir. Aquest espoli del lloc d'origen es va fer sobre aquesta època.

Jo vaig poder seguir la pista del frontal d'altar *gòtic lineal* de l'església de Sant Jaume de Bellver, que és al museu episcopal

de Vic i que el registre d'entrada allà és de 1905, concretament, que procedia d'algun antiquari i que després va comprar el museu o (...). Per tant, havia sortit de la parròquia de Bellver uns anys abans, no en tenim constància però.

Després, l'altre gran espoli, quan les parròquies tenien rectors, que n'hi havia a totes abans de la Guerra Civil. Llavors totes les parròquies estaven cobertes per rectors, més o menys hi havia una custòdia d'aquest patrimoni a no ser que se'l venguessin aquests rectors aquest tipus d'art romànic.

Però, evidentment, el gran espoli d'art va ser la Guerra Civil, sobretot a partir dels primers moments, a partir del 19 de juliol aquí a Cerdanya i a Catalunya, quan totes les forces anarquistes i tota la gent amb una febrada molt forta anticlerical destruïen tot el que tenia significat religiós. No miraven si tenia valor artístic o no, simplement era anar a destruir tot allò que tenia significació religiosa, llavors sí que hi ha moltes peces que existien i que en tenim coneixement. La font principal és l'arxiu fotogràfic Mas que, aquest senyor, sí que, durant els anys vint-i-vuit i vint-i-nou va fer una passada, un inventari de peces religioses de les quals n'hi havia de pedra, Bellver, Bor i de moltes parròquies d'aquí que van quedar(...), que van desaparèixer(...). Llavors, va ser durant la Guerra Civil que es va produir una gran desaparició d'aquestes peces. Algunes estan documentades a l'arxiu Mas, són de Cerdanya i el Conflent, en el qual hi figuren un seguit d'imatges, moltes d'elles desaparegudes. Després també, tot i que no s'ha estudiat tant, però que van desaparèixer moltíssims retaules barrocs, molts d'època gòtica.

Precisament a Bellver, una de les peces més importants que hi havia, que fins i tot s'havia reproduït en cromos de la xocolata, era la trona, que era gòtica, de l'època de la fundació de l'església de Bellver i que també es va destruir juntament amb totes les imatges, només es va salvar la mare de Déu del Roser, una part d'orfebreria i també la roba; la roba era molt apreciada en aquell moment i era el que primer salvava la gent. També es van salvar peces d'orfebreria en la Batllia, que les amagaven els pagesos entre el blat, al forn o en *puestos* (sic) així i que després es van retornar, passada la Guerra Civil, tot que se'n devia perdre alguna, no sé. Com, clar, no estava inventariat sabem que es van perdre moltes coses, d'algunes en tenim constància i ho podem afirmar, però d'altres, moltes, van passar desaparegudes (*desapercebudes*) i que van anar desapareixent poc a poc.

A nivell de patrimoni arquitectònic, algunes (esglésies) van quedar totalment enterrades, com la de Sant Julià de Pedra que es va incendiar, que es va haver de reconstruir als anys vuitanta, i d'altres pel seu ús poc freqüent i *despoblacional* (sic) que hi

havia hagut, s'havia anat perdent. Aquestes esglésies, moltes es quedaven soles, ja que la població baixava i desapareixia com a poble i quedava semi-rural i segurament la gent utilitzava els estris que hi havia dintre i es devia anar espoliant, perquè estic parlant dels segles divuit, dinou, vint i setze i disset, depèn dels moments en què desaparegués el poble. Aquesta és, una mica globalment, la desaparició de peces.

- Tornant enrera en la història i parlant de la desamortització, saps com va afectar això als béns de l'església aquí a Cerdanya? En coneixes algun episodi?

- No, aquest concretament no. Crec que la desamortització va afectar als drets patrimonials, a les propietats, als terrenys rústics que hi havia propietat de l'església, però a nivell de patrimoni no crec que afectés massa, ja que les esglésies van continuar fent la seva funció d'esglésies. O sigui, que si es desamortitza la canònica de Talló, afecta a les rendes que podia tenir del lloguer de terres, però l'església, com a tal, va continuar idènticament. Tot *lo* (sic) que tenia d'orfebreria, per exemple, com seguia en culte i va estar en culte durant tot el segle XIX i XX, per tant no va afectar i, després, l'Estat l'únic que feia era la desamortització de terres de bens immobles però no embargava custòdies o calzes, per entendre'ns. Excepte en el cas de grans monestirs, que al desaparèixer les rendes, en van desaparèixer els frares, per tant tot allò va quedar completament abandonat, com el cas de Poblet i tants monestirs a Catalunya. Llavors sí que hi va haver un moment que sí que va haver-hi un gran espoli per part d'antiquaris o bé per la mateixa gent del país, que *inclús* (sic) els van utilitzar de cantera pública per a utilitzar els carreus per a fer les cases, que és un fet que es va donar en molts monestirs de Catalunya(...), si anem parlant de Sant Pere de Rodes, de Sant Mateu del Bages, a Poblet, tot això es va produir a tot arreu. En el cas de Cerdanya i el Pirineu tampoc no hi havia grans monestirs, l'únic que hi havia important era el de Gerri de la Sal, que també seguí en culte.

Per tant l'església es va mantenir força bé, ara, segurament els estris que utilitzaven els monjos dia a dia devien desaparèixer, no?. Això sí que és un primer espoli, perquè el govern sí que donava importància al bé productiu de la terra però no va valorar gens el patrimoni que representava tota la llarga història d'aquests monestirs i no va fer una custòdia com havia d'haver fet, una vegada havia fet la desamortització, tal com es va fer a Portugal, que allà sí que es va fer una custòdia de tots els monestirs i per això estan en un estat perfecte. En aquests moments, tot i haver-hi la desamortització com a Espanya, han arribat als nostres dies, no tant sols arquitectònicament sinó també de mobiliari, etc.

- Explica'm algun episodi d'espoli d'alguna església d'aquí de la Cerdanya o bé dels Pirineus durant "els fets del trenta-sis" i tot el què va venir després.

- Per l'estudi que vam fer sobre la Guerra Civil amb el Josep Maria Solé, sí que vam veure (...) que recollint moltes històries orals i documentals, etc, va ser un espoli pròpiament, va ser una destrucció absoluta de tot el patrimoni d'aquí. Tot allò que tingués una significació religiosa, *inclús* (sic) a nivell particular, la gent tenia por i ho cremava o ho feia desaparèixer. Però, evidentment, les esglésies van ser espoliades però no per a robar, sinó per a cremar simplement. Les imatges que hi havia es van cremar, el que sí que segurament va passar, i ho diu la tradició oral, és que la part d'orfebreria, que lògicament hi ha or i plata -i això ja ho veien per molt analfabets que fossin- veien que hi havia un valor i algú d'aquests com l'Antonio Martin *arremassava* (sic) aquelles peces i les portava a Bourg-Madame, a un sabater que quan va tenir un bon botí va desaparèixer (aquell de Bourg-Madame) i es van quedar tots sense. És el que es deia de tradició oral i no ha estat verificat. Però, segurament, les peces d'orfebreria, per molt inculte que se sigui, ja se sap que tenen un valor pel metall sol que tenen, no?.

Tot el que són imatges romàniques de fusta, sí que anaven al foc, s'explica que es cremaven els sants, els confessionaris de fusta els tiraven(...). A Bellver explicaven que tiraven els confessionaris a *l'acantilat* (sic) vora l'església i, en el moment de llançar-lo, deien: "la perdició de les dones" i els tiraven de dalt a baix. Això m'ho va explicar gent que estava allà, que van ser testimonis. I a més, van fer una foguera i van cremar tots les sants que hi havia allà.

Un altre espoli que sí que va haver-hi, molt important, van ser els d'arxius -ho hauria d'haver dit abans, quan hem parlat de la desamortització-. Sí que, segurament, van fer una recollida d'arxius per a veure com afectaven els títols de propietats a les diferents terres, i això els devia interessar perquè afectaven a les terres que acabaven d'expropiar. Però durant la Guerra Civil, assumpte arxiu (...), també es van cremar arxius com el de l'església parroquial de Pedra, que també, després que marxessin els de la FAI, alguns veïns del poble van apagar el foc i van mig salvar els llibres i li van donar al capellà que va estar allà present, però que no el van matar. I després, els va amagar (els llibres) al sostre de la rectoria i va marxar cap a Andorra, que es va poder salvar encara. Curiosament, amb les obres que es van fer als anys noranta a la rectoria de Pedra, van sortir aquests llibres que es van portar al bisbat, al Museu Diocesà d'Urgell.

No com a espoli sinó com a destrucció total. Així va passar amb la Mare de Déu de Quadres, que hi havia dues imatges, per exemple, i hi ha constància que es van cremar. A Talló, concretament, que els veïns de Bellver van salvar la imatge de la Mare de Déu de Talló (...) però la resta que hi havia a l'església de Talló, que hi havia un altar barroc i una imatge de sant Antoni, tot això no es va salvar res i ho van cremar.

- I no simplement a Bellver a Cerdanya, coneixes algun cas més?

- Totes es van (...) no va quedar res a cap, es va fer de forma sistemàtica. Els dies més forts van ser al principi mateix de la guerra, el divuit, el dinou, fins a Sant Jaume, el vint-i-cinc. Aquests primers dies, el primer que es va espoliar i cremar va ser el patrimoni religiós, el primer objectiu de la revolució anarquista de Cerdanya.

- Creus que es va cremar tot?

- En alguns casos encara existeixen, els que jo conec, per exemple d'altar major, de retaule barroc, l'únic que jo sé que s'ha salvat és el de Riu, el què es va salvar, un dia m'ho va explicar l'alcalde i ja no ho recordo i també l'altar de Sant Genís de Montellà. Aquests són els dos únics béns mobles que es van salvar totalment dels incendis d'aquells dies. Però pensa que el demés va acabar casi totalment destruït. Pensa que hi ha algunes imatges, com Santa Eulàlia d'Éller, apart de la Mare de Déu de Talló i la del Roser, i també alguna petita peça que havia quedat amagada en algun armari, i algunes peces d'orfebreria que també les van amagar en algun graner o lloc així(...). I aquí a Bellver es va salvar la roba, (..) una part de l'orfebreria, etc.

- Vist el que passava en altres esglésies, per què a les noves esglésies que venien a cremar no havien previst alguna cosa per a salvar-les?

- Segons tinc entès, la Generalitat havia fet un decret per a protegir el patrimoni i llavors va posar guàrdies a la catedral de Barcelona, per exemple. El que sí que és curiós és que a Barcelona, allà on hi ha els principals esdeveniments, hi ha bastantes esglésies que conserven molt patrimoni, no es van destruir, i que aquí als pobles, a Cerdanya, es va fer tan sistemàtic i es va fer net completament. En el cas de Sant Llorenç de Morunys, la capella del Roser, que és un cas que conec, que és un barroc espatarrant, una capella preciosa, havien començat a trencar-ho i, llavors, van trucar els veïns del poble a en Ventura Gasol i van parar la destrucció d'aquella meravella. Però, clar, era impossible cobrir tot el territori amb una efervescència com la que hi havia, a més no hi havia forces

de seguretat i aquí van ser sistemàtics. Cap església no es va salvar.

- Què em deies que s'havia salvat?

- Especialment la gent que havia anat a salvar, són els qui tenien molta devoció. Per exemple, les relíquies de Sant Guillem de Llúvia les van portar fins a Estavar per a que no es cremessin i aquí, la mare de Déu de Talló bàsicament, el que va pensar la gent. Però la gent tenia por i ningú no es posava a defensar un patrimoni que segurament l'haurien afusellat per defensar-lo. Ara sí, els mateixos o bé algun veí(...) a més, ja et dic que van ser molt coetanis els incendis, es cremaven les esglésies, es cremaven totes de cop. Quan va passar aquesta primera tongada, ja es va salvar i potser l'altar de Riu es devia salvar per aquest motiu. Van pensar que era molt vell, hi van anar més tard i ja l'havien amagat, li havien posat bales de palla al davant, penso que em van explicar, i després ja va deixar d'haver-hi aquella febrada de després de l'inici de la guerra i ja va ser diferent. Va acabar aquella efervescència. La gent que fugia cap a Andorra per les muntanyes deien que es veien unes columnes de fum per tota la Cerdanya, que eren les esglésies que cremaven, no les pròpies esglésies sinó els sants i els objectes religiosos que cremaven davant de les esglésies. Ara, si es va salvar algun per ells mateixos (CNT-FAI) o d'algun veí(...), de vegades ha sortit que algun sabia que tenien un valor (..) jo penso que devien ser gent dels mateixos que cremaven que devien dir :això m'ho quedo jo (...) i en casos com la pradel·la de Bolvir ha sortit més tard perquè van dir: *bueno* (sic) *pues* torne-m'ho. Però la gent del poble tenia verdader pànic, no crec que ningú se la jugués per salvar un objecte (...) a no ser un cas com les restes de Sant Guillem o la de Talló, que sí que hi va haver gent que se la va jugar per amagar-la.

- Jo tinc entès que qualsevol “talla titular” de l'altar principal tenia una devoció extraordinària per la gent del lloc. No seria més fàcil canviar les imatges i posar-ne una altra per a suplantar aquella fins que passés el perill, tenint en compte la ignorància d'aquella gent que les cremava?

- Jo crec que si es produís amb premeditació, sí que es podia haver fet, però jo penso que l'aixecament militar va sorprendre a la gent. La gent no va tenir temps de reaccionar i quan es van *enterar* (sic) pels diaris, l'endemà ja va començar el sarau aquí i ja sabien que hi havia *tiros* (sic) a Barcelona, i aquí es van començar a cremar les esglésies. Si va haver-hi algú molt sensibilitzat, podia haver actuat molt de pressa, però, en general, la gent ni s'ho pensava que anirien tant per feina. Si al cap de cinc dies d'aquest aixecament van començar a venir piquets de Puigcerdà i del mateix poble a cremar coses, jo veig

molt difícil que es pogués tenir una estratègia: *-bueno*, (sic) *pues* posarem un sant d'Olot i treurem la talla-; a part de que si hagués fet això una persona, hauria estat una persona religiosa o de dretes que, segurament, l'any trenta-nou ho hauria retornat, un cop s'hagués recuperat el culte. Si no ho va fer ningú és perquè aquests religiosos o de dretes prou feina tenien a escapar-se o (...)

- O potser perquè la peça adquiriria un valor i després la podrien vendre.

- A veure, si era gent especulativa a nivell artístic a Cerdanya, dubto que n'hi hagués algú. Si un ho feia per motius de fe, segur que no especulava, si no l'hauria tornat l'any trenta-nou, i si era per motius (...) de ser dels mateixos que cremaven, que hi havia alguna persona amb certs valors culturals i aquest sí que té un valor cultural, aquest probablement se l'hauria endut a Bourg-Madame i se l'hauria venut a un antiquari, no sé... ara "gent que estem en guerra, és hora de fer el gran negoci, compro una partida de sants d'Olot i me'n vaig allà i els substitueixo a totes les esglésies". Això es impensable, en un moment com aquell.

El tema de la desamortització... el convent de Santa Caterina era un convent importantíssim, llavors allà es va obrir, es va fer, un mercat i van destrossar totalment. Un cop es va fer tota la desamortització, es va derruir. O sigui, en alguns punts de les ciutats va servir per a fer un cert eixamplament, una sèrie de millores urbanístiques, lo mateix que van fer a Santa Maria de Puigcerdà o el que havien fet amb el convent dels dominics, dels franciscans (..) molts pobles van aprofitar per allò(...)

El convent de Santa Caterina, un dels edificis més emblemàtics de Barcelona, on s'havien reunit més d'una vegada les Corts Generals, la Diputació del General, etc., va quedar totalment desmantellat, completament, però el cas concret on hi havia les relíquies d'un sepulcre de Sant Ramon de Penyafort, va ser traslladat a la catedral de Barcelona; quan algun element tenia una especial significació religiosa no es llançava sinó que se li buscava una ubicació nova i (...) és traslladat des de Santa Caterina.

L'únic espoli que he viscut, espoli relatiu, ha estat al portal de l'església de Quadres, que quan el bisbat se'l va vendre i el van traslladar a Ventajola, als anys 60, jo era molt jove però estava molt ficat en el tema.

Sí que vaig muntar força sarau considerable a nivell de Cerdanya, vaig fer articles en una revista local que hi havia, vaig anar a trobar l'alcalde de Puigcerdà, que en aquells moments era el Moliné. Vaig dir que s'havia de protestar, ja que Puigcerdà

era responsable, perquè sempre havia tingut [inintel·ligible], formava part de la junta històrica de Quadres, tenia un regidor de Puigcerdà i, per tant, havia de liderar una mica això. Va dir que sí, perquè en Moliné sempre deia que sí, però després no va fer res. Sé que el bisbat es va indignar bastant perquè es va fer aquesta campanya a Cerdanya i la vaig propiciar jo, però després no va haver-hi (...).

Concretament, a la gent d'All li va doldre, però eren incapaços de manifestar-se en aquell moment, perquè hi havia(...), la gent tenia un respecte, com una por, tant a l'església com a les autoritats franquistes [inintel·ligible] (...), però sí que va doldre a la gent.

I, precisament amb la restauració de Quadres i amb l'adveniment de la democràcia, la restauració feta pel consell ja fa uns vuit anys, hi havia un interès. La gent d'All es va venir a manifestar per a recuperar aquella portalada, que és del XVI. Un dels arguments que va donar el bisbat -que me'n recordo- és que no era romànic i que no tenia un valor, i aquesta era la mentalitat que hi havia, i estem parlant de *fa molt recentment* (sic). O sigui, que una cosa del segle XVII, com podia ser el portal aquest, que hi ha escenes de bandolers i tot allò que té un gran valor artístic i etnogràfic per lo que és l'època. Per lo tant, és que era molt important que es mantingués "*in situ*". I això va fer que ens contestessin d'aquella manera, dient que al no ser romànic allò no tenia valor, un error com una casa, no? Aquest és l'únic espoli que he viscut, tenia disset o divuit anys.

- Parlant de Quadres, encara, com va contactar amb ells? (el comprador amb el bisbat)

- Sí, aquesta persona devia ser amiga dels capellans i se'n va anar a veure el bisbe i a veure si li venia, i li va vendre i ja va estar. I llavors se'l va dur a casa i llavors va ser quan es va arreglar la seva segona residència i la va posar al seu jardí.

I llavors, va ser quan jo vaig anar un dia i vaig agafar una enrabiada de collons i vaig anar a veure l'alcalde d'All, un pagès que no em va fer gaire cas, i després vaig anar a trobar en Moliné, l'alcalde de Puigcerdà, i li vaig dir que s'havia de fer una acció reivindicativa, i poc o molt es va fer. Va haver un cert moviment a nivell de l'Institut d'Estudis Ceretans, amb en Massip. Vaig buscar l'ajuda de tota la gent que feia coses aleshores. I va haver un cert moviment i el bisbat ens va contestar allò de que no era romànic i que no tenia cap valor i que per això se l'havia venut, perquè era seu i feia el que volia i aquí va acabar tot. En aquell moment no existia la Generalitat, no sabies a on dirigir-te, "El Real Patrimonio del Estado", o el

que sigui, estava a Madrid, vull dir que aquí no hi havia manera de salvar-lo...

- I el va comprar i on el va posar?

- No ho sé! està a Ventajola, ara jo no l'he vist mai més, no sé on el té, si a dins o a fora, no ho sé, no l'he vist (...). Ara sí, durant la restauració de Quadres de l'any noranta i *pico* (sic), quan es va restaurar, el Consell va donar una empenta perquè s'acabés de tirar endavant. En l'hora dels parlaments, es va demanar i la gent estava molt interessada, *inclús* (sic) l'actual alcalde d'All ha estat en contacte amb el Bertran, i els va dir que els hi tornaria sempre que li fessin una reproducció igual. Llavors aquesta seria una possibilitat, però... ara que jo, per exemple, particularment, vaig fer un portal típic que imités els portals típics de la Batllia de Bellver de Cerdanya i em va costar, no vull dir ni el preu, dos milions, el portal sol, eh?

I això és el que vaig fer *fer* (sic) jo de nou sense cap escultura, eh? Aquell és *esculturat* (sic).

- Recordes algun tipus d'experiència d'aquestes durant els anys setanta?

- No és un espoli concretament, el que va passar és que es van adaptar moltes esglésies amb la reforma litúrgica amb el Concili Vaticà II, es van fer uns canvis en els altars, la missa es feia d'esquenes al públic i després frontal, i això es van fer unes modificacions (sic). Finalment es van fer unes modificacions bastants respectuoses.

El que passa és que després va haver-hi una efervescència, que a les esglésies que estaven específicament en culte se les va donar una reforma molt profunda i llavors es va despatxar, per exemple, tota l'ornamentació dels altars. Tots fets després de la segona Guerra Civil, a partir del trenta-nou, que la gent havia col·laborat amb un sant o un altre sant, i un altre havia pagat la fusta de l'altar, eren molt senzills perquè eren fets pels fusters d'aquí. Tot allò es va destruir, es va reformar i van deixar tal com estan les esglésies, com la de Bellver, això sí que ho vaig veure. També recordo que un capellà, abans de començar la reforma, va dir que qui volgués les imatges que els havien regalat, *pues* (sic) tindrien preferència els primers que les demanarien i, llavors, van sortir tots els sants expulsats de l'església i *inclús* (sic) alguna [inintel·ligible].

Jo li vaig dir: "escolti, faci alguna cosa, si no em sentirà, perquè es va jugar la gent la pell per salvar-la i vostè la dona al primer que passa". Que per això es va conservar la imatge de la Mare de Déu del Roser i el sant Crist, que era molt gros i ningú no el

volia, però els demés, més o menys, van desaparèixer tots, però *bueno* (sic) eren sants d'Olot fets a partir de l'any trenta nou. I tota l'ornamentació que hi havia, que era tota de la postguerra, que no tenia cap mena d'interès potser, va desaparèixer.

Va ser una reforma profunda. Però *bueno* (sic), pensem que aquesta mentalitat que van tenir als anys setanta fent això, també l'havien tingut alguns bisbes amb el cor al centre de la catedral que eren alguns(...) importants del barroc, gòtics i també se'ls van carregar amb aquest sistema. Al fer una reforma de les costums religioses dels temples se'ls feia una reforma i també s'aprofitava per treure coses. No era que fessin un espoli malintencionat, sinó més aviat (...), com quan arreglem el menjador de casa, *pues* (sic) que també llancem mobles que ja els tenim usats i això s'ha de prendre com una reforma de funcionalitat. I això sí que ho vaig veure als anys setanta, que és quan es va fer la reforma de l'església de Bellver, per exemple.

ENTREVISTA NÚM. 5

Protagonista: (xxxxx) membre d'un grup d'investigació especialitzat en Patrimoni Històric

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: Edifici Base (Barcelona)

Data: 11 d'abril de 2003

Durada: 2 hores

Mètode de registre: apunts i notes escrites

Aclariment de l'entrevistador: Per tal de mantenir la seguretat de l'entrevistat, hem optat per preservar l'anonimat d'aquest, n'hem omès voluntàriament el nom, la graduació i l'actual destinació.

- Coneixes molts casos amb robatoris d'art, mobles antics, arqueologia?

- Sí, força.

- On se solen robar els materials més freqüentment? (galeries, cases particulars, museus, etc.)

- Sobretot, pels casos que conec, de segones residències, de masies més o menys aïllades. Últimament, ens estem trobant casos de frau (falses denúncies per a cobrar una assegurança que es tenia contractada).

- En els casos de recuperació, on solen aparèixer?

- Poden ser abans de vendre els lots o en el seu destí final, l'antiquari, brocanter, etc. Això sí, s'han de recuperar aviat si no, en augmentar el temps des del robatori, disminueixen les possibilitats de trobar-ho.

- Es triga molt a descobrir i, quan es descobreixen, estan molt lluny del lloc del robatori?

- Difícilment se solen recuperar gaires objectes, sobretot es recuperen a partir de *xivatassos* (sic). Fins i tot, com va ser un dels casos últims de la brigada, t'apareixen en lots de gent que s'està investigant per altres motius. El problema de fer el seguiment de les peces robades comença a l'oficina de denúncies, ja que, en la majoria de casos, no s'agafen correctament: no es descriuen les peces amb la suficient precisió, no s'acompanyen de fotografies, etc. I així és molt difícil seguir res. De vegades, és la sort d'una persona robada que, en algun antiquari, reconeix algun objecte que era seu

- Els objectes d'art robat, es barregen amb d'altres tipus? (ordinadors, joies, etc.)

- Com a norma general, no. Els lladres estan especialitzats en un tipus de material. No obstant això, ens hem trobat amb un recent cas, el d'uns romanesos que es dedicaven a entrar a residències del Bages i s'enduïen tot el que hi trobaven, des de televisors fins a quadres, a més de mobles, etc.

Potser estem davant d'una nova delinqüència i aquesta s'orienta vers aquesta línia de menor especialització.

- Hi ha especialització en els lladres?, en els venedors?, en les xarxes? I, si no és així, quin són els objectes diferents entre sí que poden anar junts en les vendes? (mobles amb quadres, joies amb mobles etc.)

- Els lladres solen ser especialitzats en un tipus de material i gràcies a això poden tenir les seves xarxes de distribució, amb els seus intermediaris ben definits, els contactes, etc.

- La informació recollida sobre el robatori i sobre els objectes sostrets, com es passa, on i qui s'encarrega de passar-la? (les fotos i les descripcions de peces a antiquaris a INTERPOL, a d'altres privades, *Art lost register...*)

- Només les peces més extraordinàries es trameten als llistats de la Interpol.

- Descriu-me el *modus operandi* dels lladres que trafiquen amb moble antic i elements de brocanteria.

- Parlaré dels (.....).

Com a norma general, solen tenir bons coneixements sobre els materials amb què trafiquen. Saben perfectament el què s'han d'emportar i el què no.

El treball és en grup i cadascú està especialitzat en un tema:

- 1) Solen viatjar molt i fan una gran tasca de documentació, recullen informació molt valuosa que després faran servir, observen i, fins i tot, intenten alguna temptativa. Si no hi ha sort, ubiquen llocs interessants (residències) per a, després actuar sobre elles. La selecció del lloc està en funció de tenir elements interessants. Aquest primer treball de recerca el fan ell i la seva dona.
- 2) Preparació del cop:
 - a. Aprofiten, si es dona el cas, l'existència a la zona d'algun familiar, amic o conegut, que facilitarà alguna de les tasques (informació, horaris en què s'ocupa la casa, etc.).

- b. Sempre queden per cabina de telèfon per acabar d'ultimar els detalls de l'operació. Queden en una estació de servei, on aprofiten el sopar per a parlar tranquil·lament del cop, determinant quina serà la funció de cadascú, distribuint els rols, el mètode a seguir, el lloc escollit, el lloc de reagrupament, etc.
- c. Després de sopar, i nit tancada, ataquen la masia. Per això es dirigeixen al lloc amb dos o més vehicles: Una furgoneta que deixen allunyada del lloc del cop, en el lloc de reagrupament, i s'aproximen amb un cotxe petit.
- d. Arribats a lloc, entren a la casa pel lloc més vulnerable, que solen ser les finestres del primer pis, mai la porta d'entrada principal, que sol ser la més resistent. Si l'alarma s'activa, la inutilitzen fent servir el truc de la galleda d'aigua o altres sistemes. Davant de qualsevol incidència no prevista, desisteixen de l'intent sense dubtar.
- e. Un cop carregats els mobles es tornen a reagrupar a la furgoneta, que carreguen i circulen cap el magatzem.
- f. El material robat el deixen en la mateixa furgoneta del robatori un o varis dies (pocs, menys d'una setmana). Després, ho emmagatzemen en llocs no especialment habilitats per a contenir objectes com aquells i sense cap mena de condicions (antiga granja de guatlles de Rosselló), propietat de familiars, amics o bé llogats.
- g. Comercialització: preparen lots i els venen d'aquesta manera, no se solen vendre les peces per separat. Els lots més bons solen sortir de seguida. Els materials en estoc no solen estar gaire temps al magatzem, com a màxim una setmana. Tenen els seus contactes, receptadors o intermediaris coneguts i de confiança, alguns són del gremi dels antiquaris ubicats per territori català (Vic, Barcelona, etc.).

ENTREVISTA NÚM. 6

Protagonista: (xxxxx) actual agent policial, especialista en temes d'investigació criminal, en general

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: Comissaria de Mossos d'Esquadra de la Seu d'Urgell

Data: 12 de març de 2003

Durada: 2 hores

Mètode de registre: apunts i notes escrites

Aclariment de l'entrevistador: Per tal de mantenir la seguretat de l'entrevistat, hem optat per preservar l'anonimat d'aquest, n'hem omès voluntàriament el nom, la graduació i l'actual destinació.

- Coneixes molts casos amb robatoris d'art, mobles antics, arqueologia?

- Alguns episodis, però per posar-te un exemple a la Noguera es poden donar entre un i dos robatoris de mobiliari antic en un mes, és força important.

- On se solen robar els materials més freqüentment? (galeries, cases particulars, museus, etc.)

- Sobretot, pels casos que conec, de segones residències, de masies més o menys aïllades a zones muntanyenques. S'aprofita que no tenen protecció i les desvalisen a gust i sense gaire problemes. Difícilment a primeres residències, en aquest cas els objectes sostrets són més petits i fàcils d'amagar i transportar (joies, diners, petits electrodomèstics, etc.).

- En els casos de recuperació, on solen aparèixer?

- Pel que fa als casos que es troben, solen aparèixer en mans de receptadors, gitanos, també antics antiquaris o brocanters, que encara tenen els contactes, i abastadors, i treballen a les fosques sense estar declarats. En poques ocasions es troben en antiquaris oficials, a no ser de tractar-se de compres de bona fe.

- Es triga molt a descobrir? i, quan es descobreixen, estan molt lluny del lloc del robatori?

- En poques ocasions es recuperen, ja que les vendes del material es fan molt lluny del lloc de robatori i és molt difícil seguir la pista de peces que, en la majoria d'ocasions, no estan ni tan sols documentades. El propietari no té fotos i, molt menys, una descripció física acurada, mostren poc interès pel seu llegat familiar.

- Els objectes d'art robat es barregen amb d'altres tipus? (ordinadors, joies, etc.)

- No, a més, solen ser especialitzats en un tipus de material, encara que, en el robatori físic, poden aprofitar, com és de suposar, per agafar altres coses que no són pròpiament art o objectes de caire històric.

- Hi ha especialització en els lladres?, en els venedors?, en les xarxes? I, si no és així, quins són els objectes diferents entre sí que poden anar junts en les vendes? (mobles amb quadres, joies amb mobles, etc.)

- No, no solen anar junts, segueixen vies de comercialització diferents, no podem parlar de les mateixes persones.

- Sobre els lladres, els qui fan el robatori físic, solen tenir antecedents per aquest o altre il·lícit penal? Qui solen ser? Gent de la zona del robatori, gitanos que passen, etc.?

- Per obres d'art, sobretot si són de cert valor, solen ser robatoris dirigits i orientats a aquelles peces. Els robatoris són preparats i estudiats amb menor o major detall, estudien el terreny, la gent que s'hi mou, les hores en què està habitat, alarmes, vigilants, etc. El robatori físic el poden fer xoriços de la zona o pròximes, coneixedors del terreny que prèviament estudien.

- Per mobiliari antic o obres barates, els autors no solen preparar gaire el robatori, la gent que sol estar assimilada a aquest tipus de robatoris solen ser persones d'ètnia gitana que es desplacen amb furgonetes pel territori, cercant masies pairals, segones residències, etc. Mai no entren en conflicte amb la gent, no es compliquen la vida, davant de qualsevol complicació abandonen el robatori.

Aquests són molt difícils de seguir ja que, en la major part d'ocasions, poden portar mobles, elements arquitectònics, etc., dels quals és molt difícil demostrar-ne una procedència il·lícita. Malgrat tot, se solen comissar a nivell preventiu, sempre i quan no mostrin un document acreditatiu de propietat, factura, etc., i esperar que aparegui el suposat propietari o bé veure a l'OAC [Oficina d'Atenció al Ciutadà, oficina de denúncies] alguna denúncia per aquests fets arreu del territori.

- Quan es comet un robatori, quines línies d'investigació se segueixen? Per on es comença?

1) El primer de tot és una bona IOTP (Inspecció Ocular Tècnic-Policia) amb descripció molt acurada, empremtes, rodades, etc.

2) Veure quin és el tipus de forçament, els objectes sostrets, franja horària...

3) Recollir la declaració de testimonis: no només el dia dels fets, sinó també els anteriors, sobre gent que es pogués interessar pel robat. Preguntar a gent del gremi, com antiquaris, brocanters, etc, si saben algú del gremi que hagi passat per allà, si algú els ha fet algun comentari.

I aquí se sol acabar tot, no se sol fer res més. En poques ocasions, quan el material és veritablement important, s'envia el material recollit a la DCI (Divisió Central d'Investigació)

- A nivell preventiu, es fan controls a antiquaris i brocanters sobre llibres de registre, etc.?

- Els llibres de registre donen poca informació i cap d'ells no compleix les normes, per a un munt de peces tan sols contenen amb unes quantes de descrites, a més la descripció és molt simple i pot tractar-se de diverses peces. Moltes vegades, fan les compres sense factura ja que d'aquesta manera s'eviten pagar impostos com l'IVA. El mateix pot succeir amb la gent que compra lícitament objectes antics per després vendre'ls. Resulta pràcticament impossible demostrar que cap dels objectes que té a l'interior tingui una procedència il·lícita.

Tot i així, hi ha pocs controls preventius a antiquaris, tot just es comencen. Hi ha molta feina i poca gent per a poder-la fer. Tampoc no representa una gran alarma social i això minimitza el problema.

- Per què tipifiqueu els delictes contra el patrimoni històric amb formes bàsiques com robatoris a l'interior de vivenda, furts, estafes, etc., i mai amb els específics destinats a aquest tipus de delictes?

- Perquè nosaltres no som qui per decidir què és o no patrimoni històric, això li pertocaria al jutge o al fiscal. Nosaltres, el tipus bàsic i, si és possible, posar el valor econòmic de les peces.

ENTREVISTA NÚM. 7**Protagonista:** RAMON CANAL, restaurador i antiquari**Entrevistador:** Jordi Campillo**Lloc:** Cellers, Pallars Jussà**Data:** 16 de març de 2003**Durada:** 4 hores**Mètode de registre:** gravació d'audio

- Sempre hi ha hagut la típica gent aquesta col·leccionista, que no hi havia cap problema, estan per allà i que, en un moment, compren peces.

Aquest col·leccionistes són els que perverteixen els sistemes, creen al seu voltant una sèrie de personatges que els hi subministren les coses. Jo conec molts rotllos que han començat així. Als anys 50, la gent que tenia una cultura, que els agradava el tema i que comencen a establir cobrar els seus serveis a base d'objectes: donar-li l'arca al metge, perquè li molava! I, per tant, s'havia d'estar bé amb el metge, amb el veterinari o amb el cap de la Falange de *turno* (sic), era una manera de reconèixer... Aquesta gent acaben creant una sèrie de proveïdors(...) que, a més, tenen gent que, per estar bé amb aquest personatges influents...

Aquest personatges arribaven a rivalitzar entre ells: si aquell té allò, jo (...). Això portà a comprar indiscriminadament amb pràctiques que avui en dia ratllarien l'immoral.

- Com ara?

- Com ara això, aprofitar-se de la ignorància de la gent, aprofitant-se de situacions de poder una vegada i una altra(...). Curiosament, molta gent que conec que tenen grans col·leccions, són el notari, el metge, el dentista; gent amb un nivell cultural alt. Arriba a donar-se l'absurd de professors que estan fent una col·lecció arqueològica sabent que amb això estan fomentant l'espoli. Tu pots col·leccionar mobles, *vale* (sic), però si fas altre tipus de col·leccions, com l'arqueològica, estàs fomentant l'espoli. Tot va lligat amb on van a parar les peces de les excavacions legals? A un museu, que es podrien allà. Però el que hi ha al mercat procedeix d'això... [excavacions furtives].

- Hi ha hagut modes?

- Claríssim. [Al món de l'art a partir del Romanticisme] Sempre n'hi ha hagut: els romans ja espoliaven, el Renaixement i la descoberta del món clàssic. Napoleó arrasava amb totes les col·leccions d'art per allà on passava. L'espoli ha tingut a veure amb el pillatge, amb la humiliació al vençut. El que feia el

guanyador era espoliar el patrimoni al vençut. Per exemple, el quadre d'”el matrimoni Arnolfi”, estava a les col·leccions reals a Espanya, es va pillar com a botí i es va vendre al XIX a França i ara està al British Museum.

Què passa a partir del XIX, amb el Romanticisme? El gust per lo *pintoresco* (sic), per les ruïnes, fins i tot lo folklòric, les artesanies, l'art popular. Aquí a Catalunya tens el cas de Rossinyol, que són gent que posen de moda l'art popular, el vidre, els porrons de vidre, el ferro, i aquesta gent són l'elit cultural. Un cop comença aquesta gent, el gust s'escampa a tota la gent benestant, hi ha moltes coses que han desaparegut fa molts anys i això ho veus, per exemple, en la ceràmica catalana del XVIII: la comencen a col·leccionar aquesta gent i comença a desaparèixer del territori, jo no he trobat cap peça, (...) alguna peça he trobat (...),estic segur que això va ser espoliat sistemàticament fa molt temps, perquè van ser de les primeres coses que es van pagar.

Ho veus claríssim que hi ha hagut modes, la gent s'adona que això val pasta, és important, comença a aparèixer una sèrie de gent, que puc ser jo o qualsevol, rep informació i que pot obtenir les coses de forma lícita o no lícita. Tothom ha caigut, vas a les Glòries, ja saps, i aquí hi ha gent, però molt antiga, que s'ha dedicat a passar pel poble a comprar merda, lo que la gent no valorava però que ells sabien perfectament i tenien els canals per fer arribar aquestes coses a lloc.

- Qui eren aquests?

- No ho sé, era gent que entrava a les cases, que es dedicava obertament a fer això, gent que t'entrava a la casa a buscar el matalàs vell i que veia *algo* i deien “que m'hauríeu de vendre el llit o tal”. I aquí dalt, a més, s'hi barregen el despoblament dels pobles, en un moment donat la gent marxa a la ciutat, marxa al poble més gran i tanca la casa, i què fa? o s'ho mal ven -era una època gloriosa per a la gent que es dedicava a això, ja que comprava tirat- o, senzillament, quan la gent tornava a casa, s'adonaven que havien donat *patada* i havia desaparegut.

Després hi ha un prototip de gent que es pensa que és com(...), que el fet d'arribar a un poble i veure que no hi ha ningú li dona dret a *fotre* una patada al primer *puesto*. Forma part de la *gamberrada* de *crios* i estic segur que hi ha gent que no s'ha adonat del què estan fent: estan robant. No es pot barrejar l'espoli d'alt nivell i el petit espoli. Seguir el mecanisme del gran espoli és molt fàcil, perquè pots tenir inventaris, fotos (...). Ara, hi ha gent que no pot aconseguir segons quin tipus de coses i es dedica a aquestes més senzilles i s'acaba creant l'oferta i la demanda.

- Avui en dia, què?

- I avui en dia no ho sé, hi ha bandes més o menys organitzades que es dediquen(...) a una sèrie d'informacions clau, com ara: quin és el dia de mercat del poble gran?, i llavors saps que en un poble de quatre habitants i els quatre estiguin a mercat hi ha molts casos en què arriben del mercat i veus que t'han entrat. I també aquells que es dediquen a passejar sistemàticament pel poble i que saben quines cases estan buides.

Els drapaires: el drapaire compra tot, i selecciona una sèrie de coses que els hi compra un determinat personatge, que pot ser el *xatarrero*, qui sap que treient això d'aquí i portant-ho 50km més avall se li revaloritzarà, i aquest, després, anirà a l'últim que serà el gran antiquari o no, serà una revalorització de la peça.

- Mai l'antiquari, un gran antiquari, comprarà a un drapaire?

- Sí, per què no, avui en dia hem arribat a un punt que tothom vol jugar a l'espavilat, tothom vol el mil per mil. Ara, hi ha unes xarxes que respecten: per exemple, si jo soc un *tio* que em dedico a remenar la merda i que et dono a tu, si demà em fots la meva parcel·la de benefici, el dia que tingui una bona peça no te la portaré a tu. Normalment es respecten.

A les Glòries es veu això: veus com es va revenent per les parades i al final acaba la peça on ha d'acabar.

A vegades es *flipant*, algú que et diu: "me van cridar en una casa perquè es volien vendre tal peça i jo els hi vaig oferir tant...", que pot ser o no un preu ridícul, "i em van dir: no perquè això val molt més"; llavors marxa la persona i aquella mateixa persona acaba comprant aquella peça perquè li ha vingut per un altre camí, això perquè aquella persona fa venir a una altra gent i(...), perquè aquesta gent té unes quotes del què s'ha de pagar i el què no s'ha de pagar i en el fondo li és igual perquè l'obtindrà amb un preu que probablement ell ja estava disposat a pagar.

Què ha passat? Això s'ha popularitzat, s'ha democratitzat i ha començat a jugar molta gent; és una manera divertida de passar el diumenge, anem a les Glòries, i s'han començat a espavilar. Això arriba a un punt que arriba molta més demanda, la procedència del drapaire ja s'ha acabat, la figura aquesta ja ha desaparegut, i cada dia més demanda. La gent no és ruca, ja sap que té coses de valor, del que abans es desprenia per dos duros ja sap que té un valor, llavors què passa?, que cada vegada hi ha menys material en circulació. Hi ha una sèrie de persones que estan desencaixades, que no saben on estan.

Quan parlem realment de robatoris, jo crec que és una cosa molt ben organitzada. Saben per on es mouen, tenen els seus contactes suposo, però no són gent que estan en un lloc concret, ningú és tant ruc.

- Quina diferència hi ha entre recollir material etnològic o obres d'art? A nivell d'espoli, a nivell de fer negoci.

- És una qüestió de dificultat, és com tot! Una peça seriada o repetitiva, sigui mobiliari,(...) no pots dir: "això està espoliat", la gent no ho fotografia, la gent no es planteja que una taula li puguin robar. En canvi, un quadre ja és un valor que la gent acostuma a tenir més controlat, acostuma a estar més documentat, generalment. Si més no, tenen la foto de la comunitat davant del quadre(...). Llavors, és una cosa amb testimoni, les unes no hi ha manera de controlar i les altres(...).

Quan hi ha un robatori d'esglésies, jo penso que tot això se'n va lluny, on serà difícil de saber d'on prové. S'han donat casos que una peça acaba en una subhasta i que reben catàlegs de Christies i Sothebys i veuen la peça que van robar al poble del costat.

- Ho transformen per a poder vendre-ho? Fragmentar-ho?

- A nivell de mobiliari potser sí, quan es roba un retaule es ven per trossos, és la gran jugada. La gent té un record en conjunt però a nivell fragmentari no. Però suposo que el que no es fa ara és *desquartitzar* (sic) quadres per fer-los a varis trossos. En alguns casos s'havia fet, però sobretot a nivell de mercat, com era més vendible una peça petita(...). Una típica escena: per una banda tens un angelet "*raca raca*" i tens per una banda un "*angelito*", la verge i el nen per una altra banda, el *bodegón* de fruites que està al peu de la composició. I això s'explica que s'havia fet fins i tot a nivell *d'antiquariat*.

A vegades, la restauració pot emmascarar molt la peça, o desemmascarar-la i fer-la irreconeixible. Totes les talles que trobes per aquí estan *repintadíssimes*, si tu la restaures és molt més irreconeixible.

Això es mou per uns canals que no surten a la llum i que van a parar allà on tots hem sentit, van a parar a un container cap a Itàlia o cap a EEUU. Aquell gran col·leccionisme, aquell que dona moltes peles a tot arreu. El col·leccionisme etnogràfic té un mercat molt reduït; al propi país sempre. Valdrà més una cullera de boix aquí que a França, que diran: això què? La peça que és universal, la gran "*tajada*" es treu *por ahí*, no es treu aquí.

- Quina diferència hi ha entre robar un "*unicum*" i una obra d'art?

- El gran mite romàntic, el “*pel.liculero*”, no ho sé, no sé realment qui pot consumir això. Quan passa una cosa d’aquestes, no me l’explico, crec que és una qüestió d’oportunitat; algú que ho veu molt clar: és fàcil d’entrar-hi i que se li’n fot tres collons que allò sigui més conegut que el Mickie Mouse. Allò està allà, ho pot fer i punto, i després ja veurem què passa.

- No creus que sigui dirigit, un encàrrec?

- Crec que no, que això és un mite, pot ser un cas que es ven com si fos la gran història, és una qüestió d’oportunitat, està allà i ho agafo.

- Si no és un encàrrec, pot ser un segrest?, demanar-ne un rescat?

- S’han donat casos: les Koplovitz va ser una cas així. A un personatge públic li poses en evidència que té un patrimoni molt important i que ha *sigut* tant com que li han pres. Aquesta gent que té tantes peles, que té un patrimoni molt important que li foten, és un patrimoni nacional, es veuen obligats a recuperar-ho, es pot donar el cas. Si vols recuperar la credibilitat pública, si vols que apareguin (...), segur que algun confident va parlar.

- Llavors, tu no creus que hi hagi un encàrrec d’un col·leccionista boig pel seu plaer més que no pas per la recompensa d’un segrest?

- Hi ha bandes organitzades que es dediquen a això i que veuen que això és fàcil. No són gent que faci robatoris amb violència, és la delinqüència simpàtica, la de “*guante blanco*”, amb aquests casos la que veiem a les pel·lícules, però que no tenen problemes a *fotre* una patada a la porta, no s’estan burxant el pany amb no sé què. Però és una qüestió d’oportunitat. El patrimoni no estarà *a salvo* si no està inventariat, fotografiat o amb una voluntat, per part de qui el tuteli, de posar unes mínimes condicions de seguretat, de la mateixa manera que moltes peces s’estan malmetent perquè qui les custodia no en té cura.

Moltes vegades, es veuen muntatges del James Bond, però jo crec que és una qüestió d’oportunitat, que allò era una *cutrada* i que algú es va *donar compte*, i això es ven a 700 quilòmetres de distància i tens un marge enorme de benefici.

- Si parles de bandes organitzades, també són especialitzades?

- Sí, igual es dediquen a això que a d’altres coses. Igual que les gents de les repúbliques de l’est que es dediquen a joeries, que

tenen una formació i que es troben un en lloc on són els reis del mambo.

Però aquí no crec que sigui així, es algú més *cutre*, em sembla que no és gent que tingui una formació, és algú que comença un dia i et deus sortir i(...) *pues això(...)* és fàcil, *venga!*.

- Així doncs, aquesta gent no es complica la vida, si no ho tenen clar, allà ho deixen?

- Senzillament, deuen conèixer la zona però no hi viuen, es desplacen i són els casos que coneixem. No m'ho facis dir, però el cas de la família de gitanos, lo de tota la vida de les mules, forma part de la picaresca.

- Quina seria una xarxa lineal, des que el material està en una casa de muntanya fins que acaba a la casa de qualsevol col·leccionista o qualsevol interessat en temes d'art o etnologia?

- Podem reconstruir el cas del frontal d'altar. És una peça que es troba en una masia allunyada, d'un poble molt despoblat, que no hi viu ni *Cristo*. Arriba una banda de compra-venda de llana que entren a les cases que saben, es troben que saben que està allà i que aquell dia no hi són, i fotran la *patada* i s'enduran allò i el què podran. Aquella peça anirà a parar a un magatzem, a 70-80 quilòmetres de distància, on anem moltíssima gent, gent que està lligada a institucions museístiques, petits particulars com ara jo, a buscar una cosa que saps, perquè te mous, perquè te'ls trobes al *mercadillo*. Hi ha un lloc a porta tancada on es ven *traste* vell, vas allà(...), (...) uns antiquaris, l'esglaó superior de la cadena, que la compren sense cap problema perquè mai no s'han trobat amb el cas de que ningú els pugui dir que allò procedeixi d'algun mercat *xungo*, i això que aquesta gent ja prové de l'alt *antiquariat*. (Llavors) ja que tenen aquesta tranquil·litat que això no s'ha fotografiat en aquests països. La propietària d'aquesta peça havia vingut a un curs de restauració que havia fet jo. Jo ja explicava a aquesta gent el què calia fer: que no deixin la masia buida, que no ho diguin a ningú, que s'ho portin a casa, almenys tingues mesures de seguretat. Aquesta noia tenia una fotografia nítida feta expressament per a evitar un cas com aquest. Ens *enterem* del robatori per part de l'Ecomuseu, llavors nosaltres teníem una associació de restauradors i jo li vaig demanar la foto i la posaríem en un lloc, en una revista editada per nosaltres, només per a 26, però *bueno(...)*ja era un primer pas.

A nosaltres ens arriba molta peça d'aquesta, ja que potser l'han *tinguda* que serrar per treure-la d'alguna casa, potser l'han *tingut* de tallar, potser han trencat una figura per a poder-la arrencar d'un retaule.

Llavors què passa? Tu, via antiquari que ho compra ignorant la procedència delictiva del tema, o via particular, t'arriba. A mi m'arriba cosa que fa pudor, però no ho pots assegurar. Tu t'agafes un catàleg de subhastes i hi ha coses que fan pudor. No pots anar amb una tranquil·litat, no hi ha un registre, les peces no porten numeració, no ho saps com no et dediquis a controlar(...) i jo ho sento, però la policia no ens informa. T'enteres dels casos "pel·liculeros" però no de les petites coses. Estàs a mercè d'això.

Som un col·lectiu interessant en aquest camp i, apart, som gent amb una sensibilitat pel tema, no som un col·lectiu que estem fent un comerç. Algú que es dedica a la restauració té un perfil més honest. Serà la gent que es posarà en contacte amb la policia, sempre i quan pugui passar amb una certa discreció. Imagina't tu que ets un *tío* problemàtic, pots veure limitada la teva feina. I estem parlant dels grans restauradors, els ben relacionats, jo sóc un *pardillo*, però hi ha gent que li arriba absolutament tot, i se'n cuidaran molt bé de que els hi corrin la història de que són els primers que fan preguntes sobre el que els està arribant.

- Com ha anat variant el tema de la recollida de materials per part dels drapaires al què ha arribat actualment? Hi ha influït la demanda?

- S'ha acabat aquesta gent i qui ha entrat? Doncs tothom ha volgut fer el seu negoci i ara és una cosa descontrolada. Abans hi havia una figura que controlava i que tothom acceptava; que tothom s'havia de guanyar la vida i recollia *a saco*, i l'època que podies trobar postals antigues, que podies anar al drapaire o que podies trobar lampara(...) i ell, automàticament, quan li arribava allò, automàticament anava al seu comprador habitual que li pagava una merda, però que per a ell ja era molt, i aquest ho venia a un altre i allò podia, o no, acabar en un mercat interessant d'aquests.

Però aquesta figura ha desaparegut, tot i que encara es pot veure a les Glòries. A les parades, hi ha la gent que buida pisos, rotllo herència. Quant de temps pots tenir *trastes* en un pis de Barna sense llogar-lo o vendre'l? Pues(...), automàticament, s'ha mort l'*abuelito* i allò va a parar a un senyor que ve a casa que et dona una merda i que s'emporta *hasta* les *bombilles*, si es descuida t'arrenca *hasta* les rajoles. Allò és el que avui en dia nodreix aquest mercat legal.

Una cosa curiosa que em van explicar és que la revalorització del modernisme coincideix amb una època en què es va morir *a saco* molta gent que vivia a l'Eixample. Es despobla, la burgesia

envellida, els pisos costen “pasta”, despatxos, tot lo que hi ha a les cases fa nosa i va a parar al mercat en qüestió. En uns anys es compra i ven el 70% del material d'aquell moment. Va coincidir amb el moment que es valora i es paga allò, perquè també és un bon moment pel col·leccionista, quan comença a trobar ofertes.

Moltes vegades tu no et plantejes fer una col·lecció *d'algo*, no! un dia et trobes que tens l'oportunitat de comprar i que et trobes quatre tupins. Un altre dia, coneixes un altre que et cau bé i que va del mateix pal que tu. Comences a quedar, t'hi aficiones, comences a conèixer gent i lo divertit és que, quan entres en un circuit de compra-venda clandestina, que ho són en la majoria de vegades, et comença a visitar gent, -t'ha arribat *algo*?-i hi ha una ruta bestial de *trastienda*. De gènere d'aquest, a veure, això és negre. La gent(...) una de les coses gormandes del tema. Aquí ningú no ha de fer res del què tu has comprat o venut; és fantàstic, tot negre i la gran majoria d'aquesta gent es dedica a d'altres coses, evidentment, no és un professional, és una persona que té temps lliure que li permet viatjar, viatjants. Molt viatjant que és col·leccionista, que venen quan van a fer el *reparto*. Llavors un li presenta a un i a un altre, si tens obert o tancat, on has de trucar(...). La gran venda de tot això és aquest *mundillo*. A més, hi ha llocs molt curiosos.

No sé, en una casa de làmpades de Barcelona vaig veure que tenia una secció de làmpades antigues. –“Deixa'm veure i preguntar preu”-, és la casa de làmpades, la *tia* era molt maca i em va dir que les arreglava ella i em va dir: -“quan t'hi vols gastar?” La veritat és que, vist el lloc aquest, jo no em puc gastar res, perquè si jo em gasto en aquesta merda 20.000 peles és que soc imbècil, perquè amb aquestes peles em compro una de puta mare, allí on les haig de comprar jo. El que passa, que ella està en un lloc on les té perfectament netes i perfectament arreglades i li pagaran el *sumum* perquè té els clients, però aquella làmpada prové de les Glòries. Te l'està venent per 80, i ha tingut una feina i té molt clar que ella està autònoma i que té clientela que li pagarà.

Allí li vindrà la gent disposada a pagar el què li demani, ella està a Rambla Catalunya, no està a Bóixols, ella està on ha d'estar i ho paga el fet d'estar allà. –“Com vols que em compri jo aquí una cosa?”-. Quan amb aquesta pasta em compraré un rotllo bestial. I, a veure, la procedència és la mateixa, jo no tinc perquè estar comprant res *xungo*. Senzillament ella està en un nivell i que jo no puc entrar en aquest joc. És el que dèiem antes, de les coses per encàrrec: jo penso que no és veritat perquè la gent que té pasta té el que vol. L'únic problema de tot això és el col·leccionisme.

En el col·leccionisme hi ha un comportament d'aquests malaltís, que en un moment donat siguis capaç de passar-te per alt els escrúpols per aconseguir una peça, això sí que ho he vist, i el que diem del col·leccionista d'arqueologia: sap perfectament el que està fent, no és tan "nait", sap que ha de vigilar i sap que no pot fer segons què, però ho fa perquè és una malaltia i començarà a jugar al rotllo de dir que compra en una subhasta, que també comprarà, però serà una part ridícula, però lo altre ja ho tenia i ho ha comprat com ho ha comprat, o com ho ha aconseguit...

Aquests sí que són recol·lectors i aquests han pensat, durant molt temps, que és com anar a buscar bolets, es compraven un *trastet* que pitava i *venga!*. I no estaven delinquent, no tenien consciència d'estar espoliant res. El que passa, són gent d'un nivell cultural, no és l'ignorant de *turno*(...)

Un altre exemple, una font d'entrada, de recollida de coses, són els paletes: no els estàs allà, controlant. Els paletes, si troben *algo*, no els estàs controlant, si troben *algo* forma part de *l'aguinaldo*: "m'he trobat no sé què", no aniràs al propietari a dir-li: "m'he trobat aquesta peça", no! Quan acabaran de posar les teules s'enduran allò i *punto*, i tu no ho hauràs vist mai.

Molta gent que col·lecciona coses de ceràmica són paletes, i d'aquests n'he conegut varis. Els ferros, per exemple, el típic balcó o la politja que està al cap d'una casa, en què hi ha un cap d'animal o una persona, *algo*. Aquella peça, que segurament aniria a la *basura*, pot arribar a pagar-se, *pues* si coneixes el client final, que l'acabes coneixent perquè tots ens hem espavilat, ja no passes per l'escalafó aquell: "és que vostè ha d'anar a la botiga", no!

El *tio* que té "pasta" com per poder pagar a la botiga, ja està intentant anar a buscar el paleta, s'ha espavilat i les guies serveixen per això, que tothom tingui una informació com per entendre. No és un coneixedor en el tema, senzillament *m'adono compte* de que hi ha mecanisme com per jugar sobre això. Sóc una persona que treballo en això i pago els meus impostos en un tema relacionat i tinc dret. És un mercat en què la informació és vital i també la intuïció. Hi ha gent molt intuïtiva, sense cap tipus de formació i són boníssims. Per què? Perquè han remenat material, per la raó que sigui, durant molt temps i la gent que, en el primer cop d'ull, et diran si allò és antic; que després sigui estil ja és un altre problema, però ells saben que allò és gènere bo i antic i que no els estan encaixant cap falsificació. I si li encaixen *algo* és perquè ha intentat tocar *algo* que se li escapa del seu rotllo.

Si mai s'hagués d'escriure una història del moble popular als Pirineus, seria el *tio* del què parlàvem abans. Per fer-ho, perquè sap d'on ha sortit el material: la taula és de tal lloc, perquè això ho feia el fuster, perquè en aquella zona havia comprat 25, tot això es informació que es perdrà. Jo li vaig comprar una arca a aquest *tio*, que la va treure de Tremp i jo sabia que no m'enganyava, em fa molta il·lusió una arca amb policromia senzilleta, popular i tal; com, però, pensar que això és del meu poble?, vulguis que no és un informació que es perdrà, que no està registrada(...). Fa poc vam fer un inventari eclesiàstic: vam trobar una làmpada on hi havia el nom del poble d'on era, el de qui la va fer i Tremp, mil no sé quan, vam trobar *algo* que s'havia oblidat: que aquí hi havia un senyor que fotia làmpades d'esglésies, i molt maques, aquí a la zona han aparegut molts que són tipològicament iguals, que són de la mateixa manera i tal. Però, clar, pot portar a pensar, però quan et trobes una peça marcada, t'està confirmant que això és així i aquesta informació és el que es perd i és lo trist de l'assumpte, pel què t'afecta. Perquè el gran art sempre es coneixerà, estarà, però les petites coses en el lloc, on, tradicionalment, sempre s'ha passat de tot, es perdrà.

- Venda de materials de l'església després de la guerra: què en saps?

- (...) S'ho van vendre tot, aquí hi havia uns canelobres d'or però se'ls van vendre, jo era petit(...) Ui!, això pot ser tan senzill com que, en un moment donat, una família molt rica del poble va anar a Barcelona a un *plater*. Compren uns canelobres de bronze que estaven completament nets, o portaven un bany d'or, i això comença a crear un mite (...)que després de la guerra es van perdre(...) un dia van desaparèixer(...), i resulta que aquells canelobres estan plens de pols i de verdet en una sagristia i són aquells que estan recordant com una peça extraordinària, per això és tan important un inventari. A vegades, et trobes amb casos reals, et trobes amb una peça fantàstica, un tresor, i que havia estat penjada a l'església i que li van arrencar un tros, algú que va anar a visitar-ho i va dir: -"això m'ho emporto"- i s'ho va emportar. I va marxar com el recol·lector que se'n va amb una cistella de rovellons, tan tranquil·lament.

El que passa és que amb l'objecte de culte sempre la gent hi té una devoció, un respecte perquè es la mare de Déu del seu poble i llavors aquí és molt difícil i ha estat quan s'han despoblat els pobles, quan la gent ha marxat, quan han començat a espoliar la zona. Però sempre per una qüestió de facilitat, que és lo que jo crec: aquí es fàcil, aquí no t'apareixerà l'amo, ha marxat, jo crec que es així.

ENTREVISTA NÚM. 8

Protagonista: RAMON SALVANS, veí de Bellver, de vuitanta-dos anys, va viure alguns dels fets de Bellver del juliol de 1936.

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: Fonda Viayna, Bellver de Cerdanya

Data: 2 de juliol de 2002

Durada: 3 hores

Mètode de registre: gravació d'àudio i apunts i notes escrites

- Has viscut algun episodi relacionat amb la destrucció del patrimoni històric?

- Doncs sí, i en vaig presenciar un de molt interessant, que potser ja te l'havia explicat en alguna altra ocasió. Jo devia de tenir uns 12 anys i se'm va quedar gravat. Amb un grup de nois del poble ens vam assabentar que els anarquistes de Puigcerdà estaven a Talló i es disposaven a destruir l'església i les imatges. Un cop a l'església, vam veure aquells "anarco-pistoleros" que una a una anaven lligant les figures amb una corda i des de terra tiraven amb força d'elles fins a fer-les caure al terra.

En un moment, vaig veure com un d'aquells homes que formava part d'un d'aquells escamots, no sé si es pot dir, però et diré que era de Puigcerdà i com a "mote" li deien "el Penjarrobes", li va dir a un dels seus socis que pugés a l'altar major a lligar un dels sants, un que tenia la mà estirada, jo diria que era Sant Antoni, i quan el van tenir lligat del braç el va estirar amb tota la força. Resultà que estava molt ben assegurat al pedestal i tan sols es va desprendre el braç que li va anar a colpejar una de les galtes. El tipus se li va quedar una cara entre sorprès i espantat i va sortir disparat de l'església cap a fora.

- I com es va salvar la imatge de la Verge de Talló si van arrassar amb tot el què van trobar?

- Oh! És que la verge ja no hi era!. "Quan la cosa es va començar a posar peluda, el meu cunyat, l'alcalde en aquells moments, va decidir portar-la fins a l'Ajuntament dins d'un sac, amb un grup d'homes del poble, entre els quals fins i tot hi havia un comunista, -no et dic més!...-. No va ser fàcil perquè quan estaven a punt d'arribar a l'Ajuntament un del Comitè els va demanar què portaven al sac i el meu cunyat se li va encarar i li va dir que a ell no l'importava. Un cop la van tenir a l'Ajuntament, la van amagar dins de la comuna on va estar molt temps, crec que durant tota la guerra. Quan es va acabar i es va arreglar l'església, que va quedar molt malmesa, es va retornar la imatge en processó per tots els homes que l'havien salvat -excepte pel meu cunyat que no li agradaven aquestes celebracions-. Jo me'n vaig anar a Barcelona, crec que ja tenia uns vint anys, era

cap als anys 50, perquè sinó m'hagués tocat d'anar. Quan feien actes d'aquests tothom havia de "fitxar" si no anaves, ja tenies la creu!".

Ara també recordo que la campana, que li dèiem "*l'arengada*", també va desaparèixer i no sé què li va passar...

**- Home! jo sé que molts metalls eren refosos per a fabricar
municipi...**

- No sé pas! Hi va haver un de Talló que la va sentir a un poble de Tarragona, que ara no recordo, i pensa que abans el soroll de la campana era ben conegut per la gent, jo me'l crec...

En recordes algun més que passés pel municipi de Bellver?

- Doncs sí, també recordo que sota mateix de la muralla era on reunien totes les figures i coses religioses que treien de les esglésies. Una de les coses més boniques que van cremar va ser una tribuna de fusta feta a ganivet, des d'on els capellans feien els sermons, era tant maca que fins i tot sortia en els "cromos" de la Nestlé. També la van treure de l'església i se la van endur, amuntegant-la amb la resta d'objectes sota de la muralla. L'alcalde li va demanar al capellà si hi havia quelcom per salvar allà sota la muralla ja que intercediria pels objectes. El capellà li va dir: -sí, la tribuna!-. Quan l'alcalde va anar, però, ja la va trobar trinxada, a cops de picassa. Ja era massa tard!

A l'església de Sant Jaume hi havia un cancell de fusta preciós, una obra d'art. Un dia, abans de la guerra, el capellà de llavors, se la va vendre, i l'alcalde, el d'abans, el meu cunyat, el va obligar a recuperar-la per lo que va haver de retornar els diners al comprador i guanyar-se un "moc" de l'alcalde. Després de la guerra va desaparèixer per sempre.

ENTREVISTA NÚM. 9

Protagonista: JEAN LOUIS BLANCHON, historiador de Palau de Cerdanya. Especialista en el tema dels efectes de la Guerra Civil a Cerdanya

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: Arxiu Comarcal de Cerdanya, Puigcerdà

Data: 18 d'abril de 2004

Durada: 1 hora

Mètode de registre: apunts i notes escrites

- Durant els teus treballs d'investigació, has conegut bibliografia o testimonis relatius al tema de l'espoli cultural?

- Al segle XVI al poble d'Err va ocórrer un d'aquests fets a l'església, en parla el Pare Camós al seu llibre: "El jardín de María plantado en tierra de Catalunya".

Episodis similars al de la nostra desamortització es van viure a França amb la revolució francesa, no obstant això en la zona pirinenca que jo conec no va ser molt cruenta i a penes sí es donen actes d'espoli.

Encara que no sigui ben bé el cas, sí que conec històries relacionades amb el robatori de relíquies de sants i les conseqüències militars que, fins i tot arriben a portar algunes d'elles, seria el cas del cap de Sant Jaume que enfrontà durant segles les poblacions de Vilafranca del Conflent i Perpinyà. L'historiador Becasse en parla del tema.

- Explica'm alguns dels episodis d'espoli a les dues Cerdanyes que recordis, començant pels més antics i fins els més moderns, i en especial aquells que fan referència a la Guerra Civil.

- Sobre els fets de juliol del 36 i interrogat per la procedència dels responsables de la destrucció del patrimoni històric de les esglésies, tot i no poder afirmar-ho, la procedència d'aquests devia ser, en ocasions, de gent del lloc però també de gent forània. Aquest devia ser el cas de Bolvir en què un dels retaules restava girat dintre d'una de les capelles de l'església i quan van entrar els anarquistes van recollir tot el que van tenir a la vista però cap d'ells va tenir la intenció de girar aquella aparent fusta sense cap imatge religiosa, un fet que a ben segur coneixia tot el poble de Bolvir. Aquest seria un clar exemple que els incendiàries desconeixien de primera mà el què hi havia a l'interior de l'església.

Altres casos, com el d'Urtx, em consta que havien estat els mateixos del poble.

En moments com aquests hi ha casos en què la sort juga a favor de les imatges i això fa que es puguin haver salvat peces. Una d'aquestes escenes seria el cas del Crist de Llivia penjat de l'altar major que quan un dels revoltats va intentar pujar per una escala i agafar-lo, va caure d'aquesta i es va fracturar una cama, això va suposar que es lliurés aquesta vegada de desaparèixer entre les flames.

Un cas molt similar va passar a Bellver segons paraules de Ramon Salvans: en aquesta ocasió va ser la Mare de Deu del Roser, que en intentar fer-la baixar del seu altar, utilitzant un llaç que va quedar lligat a un dels braços, aquest es va trencar i en caure va colpejar la cara de l'individu que pretenia fer-la caure; aprofitant la circumstància una dona gran que observà els fets va atribuir els fets a un càstig diví. Aquella persona va renunciar immediatament al seu propòsit.

Sobre la crema del material moble de les esglésies, val a dir que no tot es va fer de d'igual manera, hi havia esglésies que van ser cremades al seu interior, seria el cas d'Age, i d'altres un cop buidades dels béns que guardava, van ser cremats a l'exterior.

Un dels episodis més singulars de robatori d'obres religioses es dona durant plena guerra civil espanyola i té lloc a l'octubre del 1938 a Càldegues. Va ser el cas del robatori del Retaule de Sant Romà, un furt [segons Blanchon] que s'ha de relacionar amb les propietats curatives atribuïdes d'antuvi al sant. "Podem dir amb tota seguretat que es tractava d'un robatori per superstició o bé motivat per la necessitat que tenia alguna persona de guarir-se d'alguna malaltia, en cap cas amb la intenció de fer un negoci econòmic, o la d'obtenir un plaer amb la contemplació exclusiva i personal de l'obra pictòrica".

En aquesta línia caldria situar el robatori del cordó de Santa Margarida de Palau (o Osseja) durant els anys seixanta. Aquest era retirat de l'església amb motiu de l'arribada al món d'un nou nadó. Era costum i garantia de que tot es passés bé, el col·locar el cordó sobre la panxa de la partera moments abans de que es produís el part. El robatori va produir entre la població una gran consternació.

- M'havies dit que els anys setanta a la Cerdanya francesa havien estat molt dolents pel patrimoni de les esglésies, per què?

- Fins aquests moments les esglésies de la Cerdanya francesa no havien estat tancades mai, tot i que al seu interior es guardaven peces de gran valor històric i per tant econòmic. La cosa comença a canviar a partir de l'any 1970, quan es comencen a robar algunes de les imatges que es troben en aquests temples. Per exemple el Crist d'Ix que va ser robat el

1976, tot i que una investigació policial va permetre recuperar-lo de mans d'un antiquari de Munic.

En aquest moment també es produeixen altres robatoris de singular importància com el de la Mare de Déu de Targasona.

En Maties Delcor fa un cens de les figures que han desaparegut i d'aquelles que encara es conserven.

Un fet que sí que vull remarcar i que m'estic trobant actualment, ja que estic treballant sobre els exvots, és la desaparició de molts d'ells d'algunes de les esglésies que en tenien, en especial a Font-Romeu on jo recordo una gran quantitat d'aquests, alguns de molt bona factura i que avui estan desapareguts. Caldria saber què se n'ha fet d'ells.

ENTREVISTA NÚM. 10**Protagonista:** ÀNGELS CASADESUS, restauradora.**Entrevistador:** Jordi Campillo**Lloc:** Isòvol, Cerdanya**Data:** 15 de març de 2003**Durada:** 1 hora**Mètode de registre:** apunts i notes escrites

- Em pots explicar algun aspecte de comercialització dels productes amb què treballes, com per exemple els què treballen els drapaires, -com ho fan?, què pots trobar en una ferrovelleria?

- Avui ja gairebé no en queden de drapaires. Però tenien una forma d'actuar molt peculiar i acabaven *arrambant* amb tot, de vegades amb peces bones.

Passen pels pobles i es queden tot el vell, si han canviat una olla d'aram per una d'alumini la d'aram passa a ser un traste que fa nosa i la d'alumini es de bon netejar. El drapaire comprava tot a preu de res.

(...) però ell sabent el valor que té perquè quan arriben al magatzem ho posen per separat.

ENTREVISTA NÚM. 11**Protagonista:** Mossèn Jesús Castells Serra, religiós i historiador**Entrevistador:** Jordi Campillo**Lloc:** Bisbat d'Urgell, la Seu d'Urgell**Data:** juliol de 2003**Durada:** 4 hores**Mètode de registre:** notes i apunts escrits

- Què significà la desamortització pels béns de l'església, en especial pels béns artístics? Concretament, què va suposar en el Bisbat d'Urgell?

- En principi a les zones on hi havia culte no va afectar gaire o molt poc als béns mobles. Allà on més es van notar els efectes de la desamortització va ser als béns immobles i, en especial, sobre aquells on l'església no practicava cap tipus de control: terrenys de tot tipus, esglésies o capelles que ja estaven desafectades al culte, etc. Aquí, molts ajuntaments, i fins i tot particulars, van comprar o, en certa manera, es van fer càrrec d'aquests dominis per, posteriorment, tornar-los a l'església, exceptuant algun cas. Les esglésies sense culte havien estat desmuntades per la gent dels pobles propers per tal de bastir noves edificacions de caire civil, dintre dels nuclis urbans: cases particulars, etc.

Al bisbat d'Urgell no conec cap episodi d'aquesta època, però no crec que n'hi hagués cap.

- Hi ha algun estudi sobre aquest moment al Bisbat d'Urgell?

- Ho desconec però jo diria que no!

Des de principis de segle l'església havia començat a vendre el seu patrimoni. Serà però sobretot a partir dels anys 20 i sota el govern del Bisbe Guitart on comencem a trobar expedients molt ben documentats. Sobretot les peces venudes eren els retaules, les taules i les peces. També els frontals d'altar. Les vendes es fan motivades per la impossibilitat de conservar un patrimoni tan gran i tan ric i per això cal vendre.

Les vendes es feien a persones conegudes del bisbat, a gent de confiança, sobretot a gent de la Junta de Museus, però també val a dir que hi havia molts antiquaris que també estaven a l'aguait. Em consta, però, que les peces més bones sempre van ser venudes a institucions oficials com ara la Junta de Museus.

- I els capellans, no podien vendre el material sotamàniga per a sufragar obres de restauració de la seva església?

- No ho crec, per a vendre, al rector del lloc li calia l'autorització i supervisió del bisbat. Fins i tot, en ocasions algunes fonts d'ingressos excepcionals i destinats, sens dubte, a nobles fins, recollides a instàncies d'un rector de parròquia, el bisbat, un cop assabentat dels fets, ordenà de retornar els diners en no estar d'acord amb la forma de procedir d'aquest.

Moltes de les coses que no van ser venudes en un primer moment, ja sigui per la força del poble, o per altres raons, van acabar destruïdes durant la guerra.

**- Què va significar pel patrimoni eclesial els fets de juliol del 1936?
En té alguna experiència personal d'aquest moment?**

- La guerra civil va representar el gran episodi de destrucció del patrimoni artístic de l'església. Va desaparèixer el vuitanta per cent, més de les tres quartes parts, del patrimoni artístic de l'església.

Nosaltres, a la capella de casa, de Mur, vam poder amagar algunes coses però d'altres va ser impossible, com el Sant Crist o les diferents talles que hi havia a la capella. Vam salvar entre d'altres la Veracreu, el reliquiari barroc. No podíem amagar segons quines coses ja que eren molt conegudes per la població i eren de gran devoció a la comarca, ja que un o altre hagués informat a la gent del Comitè de l'existència d'aquestes peces i per tant ens podria comportar molts problemes.

També recordo com el meu pare va recollir d'entre les cendres de la fogatera els claus del Sant Crist de Mur que va ser de les poques coses que va respectar el foc i recordo que anys després es van col·locar en la reproducció del Crist que es va fer posteriorment. També l'arxiu amb molts pergamins va desaparèixer sota les flames i recordo el meu pare recollint els fragments que el foc no havia pogut acabar amb ells.

Moltes obres que van ser retirades i guardades per particulars per salvar-les de la crema estan sortint darrerament, recordo el cas de la pradela de Bolvir, que va ser tornada fa pocs anys sota secret de confessió i que es pensava que havia estat destruïda aquells dies de juliol del 36.

A la catedral de la Seu es van salvar 6000 pergamins, juntament amb d'altres obres gràcies a la tasca de salvament duta a terme per la Generalitat de Catalunya i concretament pel Conseller de Cultura, en Ventura Gasol. Tots aquests materials van ser traslladats a Barcelona i posteriorment retornats.

- Em consta que els diferents concilis vaticans actuen sobre la litúrgia i per extensió sobre el material moble (escultura sobretot).

A partir del concili Vaticà II molts altars perden la seva funcionalitat i molts sants són relegats a les sagristies i abandonats allà. Què passa amb ells?

- A veure, el Concili Vaticà II que durà entre el 1962 i el 1965 té la missió de purificar la litúrgia. Diferenciar la litúrgia del que era la pròpia devoció popular. Sí que és cert que això porta peces a magatzems o més concretament a guardar-les a les sagristies. Ara bé les peces que eren retirades del culte eren les peces més dolentes, peces de baixa qualitat, mai les de prestigi artístic reconegut. Segons la Constitució sobre la Sagrada litúrgia, les peces que devien estar a la vista per tal de dignificar el culte han de ser dignes. El problema amb què es trobava l'església és que moltes d'aquestes peces que ocupaven els altars laterals de les esglésies eren de donacions particulars i això representava un cert malestar a l'hora de retirar-les.

En casos excepcionals en la retirada d'aquests objectes, algun capellà desconeixent la vàlua de les imatges i mogut per la manca d'espai on emmagatzemar les imatges que anava retirant havia donat alguna a algú que passava per la zona, però això, són casos molt excepcionals.

Recordo el cas d'un amic meu: li vaig demanar per una, de cert valor artístic, que ja no era en el lloc que havia ocupat els darrers anys, i em va contestar que l'havia donada a una gent que passava pel lloc ja que no sabia què fer amb ella i com tampoc és que fos cap meravella(...). Jo, és l'únic cas que conec, no se'n devien de donar gaires!

En conclusió, moltes són retornades a les persones que les van donar i altres van a parar a les sagristies, on algunes es trenquen, etc. Eren, en definitiva, peces de poc valor, molts sants d'Olot, que ja estan bé, però poca cosa

En definitiva, l'únic que pretenia l'església amb aquests ordenaments jurídics era simplificar l'espai de culte i ordenar la Missa.

-Què sol passar amb aquestes peces que mai més no tornen a ser exposades?

- Moltes són retornades a les persones que les van donar i altres van a parar a les sagristies, on algunes es trenquen, etc. Eren en definitiva peces de poc valor, molts sants d'Olot, que ja estan bé però poca cosa.

- Durant la seva estada a la Comissió de Patrimoni del Bisbat, no recorda algun fet destacable?

- Sí, vam estar fent un seguiment de les peces que per les seves condicions fóra millor que estiguessin al Museu ja que les condicions de seguretat no eren les millors.

Recordo, en una ocasió, a l'església de Jou (Pallars Sobirà) que van veure una talla que estava en una fornícula a la part alta d'un retaule. Li vam dir al rector que no eren les millors condicions i que qualsevol dia podia ser sostreta sense cap dificultat. Només ens calia un petit bastó per tal de moure-la i recollir-la. Al final, la peça, per una cosa i una altra, no es va retirar i va quedar a lloc. Curiosament, al cap d'una setmana encara no, ens vam assabentar que la talla havia estat robada de la seva ubicació, mai més hem tornat a tenir notícia d'ella.

- I en aquests últims vint anys, en coneix altres fets?

- Un altre robatori que conec és el de la Mare de Déu dels Socors o Socós, una imatge barroca del segle XVI, a la Pobla de Segur. La van sostreure de la capella particular del Molí de Palau al Pont de Claverol. L'església, originalment, estava a la zona que després va quedar anegada pel pantà, es va traslladar abans d'emplenar el pantà. Durant la guerra civil aquesta peça havia estat salvada gràcies a que havia estat amagada en un forat que hi havia a la paret.

La peça va ser robada de la casa nova al poble de Pont de Claverol el 1991 i va ser recuperada per la Guardia Civil el 2003; n'hi ha una notícia a la revista *Església d'Urgell*.

ENTREVISTA NÚM. 12**Protagonista:** ERIK VAN DE BERGHE. "ERIK EL BELGA"**Entrevistador:** Jordi Campillo i Ramon Canal**Lloc:** Pedregales, Màlaga.**Data:** 29 de setembre de 2004**Durada:** 10 hores**Mètode de registre:** apunts i notes escrites, pressés un cop es va acabar l'entrevista, per desig exprés de l'entrevistat

Aclariment de l'entrevistador: en aquesta entrevista s'han omès voluntàriament algunes parts, noms d'institucions o de persones, ja sigui a petició de l'entrevistat o bé perquè no tenien un interès directe per a la investigació.

Situació de França i Bèlgica de la postguerra:

Durante la guerra mundial el patrimonio francés había sufrido mucho y, una vez acabada ésta, se puede ver que el patrimonio está en muy malas condiciones, como consecuencia de los bombardeos y los saqueos provocados por las tropas de ocupación nazis. El patrimonio había sufrido muchísimo. Se había perdido una parte muy importante del patrimonio mueble e inmueble, se destruyeron muchas iglesias. No obstante, justo después de la guerra, las instituciones se volcaron en el salvamento de estas obras de arte a partir de campañas de restauración y de inventario.

Yo nací en un medio rural, pero en seguida me acerqué al arte ya que hacía de monaguillo en la iglesia de mi pueblo. Siempre estuve sorprendido y admirado especialmente por el arte religioso. Eso me llevó más tarde hasta París, donde estudié bellas artes. Ya de joven en mi pueblo, hice mis primeros pinitos como traficante, aunque tampoco era el único. En una época de escasez cualquier negocio era bueno para salir adelante. Recogíamos las armas que habían abandonado las tropas de los ejércitos aliado y nazi, una vez marcharon del territorio, y después las revendíamos. También la situación familiar me hizo aproximarme al mundo del comercio y del tráfico, porque yo, por encima de todo, soy un traficante.

Mi padre se dedicaba a recoger papel para reciclar. Entre estos papeles, aparecían verdaderas obras de arte de las que las gentes se desprendían por dos duros. Por pura ignorancia las vendían a precio del peso del papel. Como digo, mi padre compraba papel, sobretudo libro viejo. Esta circunstancia me llevó a tener una de las más grandes colecciones de marfil que existían en el mundo.

Y vosotros me diréis, ¿que relación tiene una cosa con la otra? Pues mirad: una vez, entre los libros que tenía mi padre,

encontré un libro erótico que había adquirido y donde aparecían mujeres que se “divertían” con consoladores de marfil. Aquello me gustó y me impresionó tanto que, al cabo de un tiempo y durante cierto espacio de tiempo, fui coleccionando todo tipo de objetos elaborados con marfil. Hace algún tiempo lo vendí por una suma considerable al (xxxxxx) de (xxxxxx).

En Francia, a diferencia de España, los sectores que comerciaban con arte estaban muy bien definidos y cada uno sabía el lugar que le correspondía dentro de la cadena de comercialización. Desde el trapero que lo recoge todo, al estilo del mercado de “les Pouces” de París, hasta el anticuario especializado en un tipo de piezas, pasando por el brocanter. Éste último ya hacía una selección previa del material que cae en manos del trapero y que, a su vez, vendía al anticuario una selección de aquellas piezas más selectas a las que puede dar salida, para que llegase a un público más pudiente y de gustos más selectos. En este momento de posguerra, la gente se vendía mucho patrimonio para subsistir y eso crea un buen mercado de compra-venta de piezas, sobre todo en Londres y en París. La precariedad económica impulsa a mucha gente a vender y eso activa un mercado dormido por la guerra.

En este momento [años sesenta], cuando estoy en Francia, empiezo a moverme por el sur y empiezo a tener los primeros contactos con la clientela y con los comerciantes de arte y antigüedades. Recorro el sur de Francia en busca de mueble popular y arte religioso. Este periodo dura hasta que se hacen las grandes campañas de inventarios que acaban por limitar todas aquellas compras que hacía con la gente del lugar. La sensibilidad de las administraciones y la realización de los inventarios ponen freno a estas compras aventajadas que hacíamos por esta zona del sur de Francia.

A partir de este momento, no se pueden comprar más piezas de forma impune ya que quedan comprendidas dentro de los inventarios. Hacía faltar cambiar el sistema de aprovisionamiento de piezas: aquello que no se puede comprar, hacía falta robarlo y los encargos que me proponían eran demasiado tentadores para dejarlos escapar. Ésto me supone el tener problemas con la justicia francesa.

La proximidad con España me hace cruzar la frontera, entro por Irún, bajo hasta Navarra, luego Asturias y Galicia hasta llegar a Santiago. En todo este tiempo que trabajé por España, sólo llegué a conocer un total de tres anticuarios de tradición, dos en Madrid y uno en Barcelona, que tenía su taller en un callejón pequeño del centro de la ciudad. El resto de gente que comerciaba con obras de arte religioso y arte popular eran gitanos.

Era una época de despoblamiento en el campo, de precariedad y miseria general en todos los lugares de España. La gente de los pueblos tenía problemas para comer, tampoco tenía cultura, ni posibilidad de acceso a ella. Su gran preocupación era el día a día. La iglesia, por su parte, tampoco se libraba de esta situación tan precaria. Con esta coyuntura socio-económica encuentro un filón, una mina de objetos en la trastienda de las sacristías. En casi todas las iglesias había dependencias anexas que estaban a rebosar de obras maestras. Eso me llevó a comprar todo lo que podía y a traficar sin ningún tipo de escrúpulos con todas estas piezas.

Llegué a comprar arcones y baúles de época, y los cargaba con santos de todo tipo, vestimentas, ropas, tablas, obras de arte popular, etc. Recuerdo incluso que había una fábrica de lámparas que estaba interesada en los yugos de vacas y bueyes para hacer lámparas de estilo rústico; ésto estuvo muy de moda durante los años sesenta y setenta.

“Un hecho que vino a cambiar el panorama del coleccionismo de arte hispánico en el centro de Europa, concretamente en Bélgica, fue la boda de Balduino y Fabiola, el 15 de diciembre de 1960 -Fabiola de Mora y Aragón, hermana de Jaime de Mora y Aragón, curiosamente uno de los traficantes de arte más reputados en Europa durante esos años-. Surgió, por parte de coleccionistas belgas, un gran interés por el arte hispánico y, por tanto, una gran demanda de esas obras en un intento de aproximarse y conocer la cultura de España, a la que a partir de ahora estaban ligados por lazos reales”.

En esta época me relaciono con gitanos, aquellos que conocen el territorio y que son los máximos proveedores de materiales, pero del mismo modo contacto con los curas directamente para concretar las ventas. Para documentarme sobre los objetos importantes que puedo encontrar, recurro a bibliografía, catálogos y guías de museos y exposiciones, como la del (xxxxx). Aproximadamente casi un 50% de las piezas que aparecen recogidas en ese libro han desaparecido. Este libro lo conocía tanto yo como los coleccionistas europeos y sirvió como catálogo de compras a muchos de ellos.

En este momento empiezo a tener encargos para obtener piezas concretas, conocidas por coleccionistas privados. Éstos ya tienen la suficiente confianza conmigo para pedirme este tipo de encargos, saben que yo nunca los traicionaré, ni a ellos ni a mi equipo. Y así fue hasta el final, nunca hablé ni los delaté, ni tan sólo cuando me dejé coger por la policía el año 82.

Poco a poco, voy dejando de lado a los gitanos y empiezo a buscar materiales por mi cuenta; la clientela es la misma que había empezado a conocer cuando trabajé con los gitanos, pero además la aumento y los encargos son cada vez mayores. Los coleccionistas me encargan trabajos con mayor asiduidad.

Como norma general, siempre que pude compré las piezas, tratando directamente con (xxxx) que a su vez era autorizado por (xxxx) para proceder a la venta de sus piezas. Esta fue la forma que utilicé más a menudo, si podía evitarlo no robaba, eso era en última instancia y cuando no había otra posibilidad. El 80% de las veces fueron compras legales, no robé. Eso forma parte de la leyenda negra de mi persona.

Pasaré a la historia como un ladrón pero antes que nada soy un marchante. Yo no me complicaba la vida. El clero estaba dispuesto a vender sus piezas, que durante muchos siglos habían estado fuera de la vista de los feligreses, recluidas en estancias oscuras y en malas condiciones de conservación, muchas veces las piezas estaban en cobertizos donde les caía el agua encima o cubiertas por lonas en medio de un jardín.

A los curas ya les iba bien que les comprase las piezas ya que con ese dinero podían reconstruir el techo de la iglesia, pintar las sacristías, etc. No hay que ser muy crítico con todas estas ventas, que reitero eran del todo legales, aunque no creo que tengan la suficiente legitimidad para hacerlas, ya que todas las obras son propiedad de la comunidad y ellos las vendían impunemente por el hecho de estar dentro de sus recintos religiosos.

Ahora bien, cabe decir que muchas de estas piezas se hubiesen perdido si yo no las hubiese comprado o, en ocasiones, robado. No tenían la suficiente infraestructura para conservarlas y además, gracias al dinero que les daba, podían seguir teniendo abiertas al culto muchas de las iglesias que se caían a trozos. Por lo general el clero estaba muy contento con que yo les comprase las piezas.

Gané mucho dinero con el tráfico de estas piezas, hice dinero y muy rápido. *“El dinero ganado fácilmente es el dinero divertido”*.

Solamente cuando las piezas empezaron a escasear en el mercado, empieza mi etapa ilegal y abandono la etapa de las compras legales con la iglesia. *“La posibilidad hace el ladrón y después este sistema se convierte en un todo, un medio de vida”*, por otro lado *“el arte está hecho para desaparecer”*.

Ellos, los curas, siempre han dicho que la guerra civil fue muy dura con sus obras de arte y que se destruyó mucho. Pero eso

no es del todo cierto, esta excusa les ha servido para justificar muchas de las ventas que hicieron antes y después de la guerra y limpiarse la cara por ellas. Ellos saben, tan bien como yo, que no eran ventas legítimas, aunque su derecho no les impedía vender lo que supuestamente era suyo. De saberlo, las gentes del pueblo se les hubiesen tirado encima, ellos sí que sentían verdadero amor por aquellas piezas.

En esta época, empecé a sacar del país, hacia otros mercados internacionales, camiones enteros cargados con arte religioso y popular. Para exportar había cierto control y de todo ello quedaba constancia en un Departamento que había en Madrid. Allí se tenían que hacer tres fotos de las piezas, una de las cuales se quedaba archivada allí. Aún deben de tener esos archivos. Otro problema que me encontraba era que un extranjero no podía exportar piezas hacia otros países, por eso siempre tenía conocidos, muchos de los cuales eran analfabetos, y que finalmente eran los que aparecían en los registros de salidas de las piezas. Formalmente eran ellos los que exportaban: gitanos, etc.

En España, apenas si había mercado para este tipo de piezas, los países que sí tenían tradición de coleccionistas eran los del centro de Europa. Muchas de las piezas que no llegaba a vender a los anticuarios y brocanteros de esos países me habían servido para llegar a decorar bares de ambiente en Bélgica y Alemania. En la exportación se mezclaban piezas legales con otras ilegales que por el sistema de almacenaje eran muy difíciles de reconocer en las fronteras. Pero, eso sí, a poder ser compraba antes que robar y agotaba todas las posibilidades antes de recurrir al robo. Por entonces, las leyes franquistas condenaban a 12 años la comisión de un robo sacrílego y eso me asustaba. Además, siempre había funcionarios dispuestos a echarme una mano por unas pocas pesetas. *“El mejor funcionario, es el funcionario corrupto”*.

A partir de aquí, mi vida con varios hijos y esposas me implicaba tener una vida muy activa, los tenía que mantener y empezaba a tener un estatus económico difícil de llevar y con grandes gastos. Entré en una dinámica de tener mucho y gastar aún más.

Mi actuación en los pueblos era la siguiente: me ponía en contacto con el cura del pueblo al que le mostraba mi interés por comprarle las piezas y éste, una vez lo consultaba con el obispado, accedía generalmente a venderlas. De esta manera me paseé por todo el norte de España. Cuando acababa el trabajo siempre marchaba por la salida principal del pueblo, por delante de la Guardia Civil que estaba a la entrada de éstos y por dónde obligatoriamente se había de pasar. Los retablos, los

cuadros, etc., atados a la baca de la furgoneta y sin ningún problema. Curiosamente, muchas denuncias de robo contra mí eran interpuestas al día siguiente, cuando yo ya estaba lejos. Me acusaban del robo de una serie de piezas, que a pesar de ser vendidas de forma legal, no entraban en el lote “oficial”. Me daban el tiempo necesario para dejarme salir del país con la mercancía. Era un acuerdo tácito que había con los curas: darme tiempo a salir del país.

Siempre la comercialización se hacía fuera del país ya que ésto hacía elevar mucho el precio de la pieza. Obviamente, si compras algo en el país y lo vuelves a vender en el mismo, el porcentaje de ganancias es muy inferior que si lo haces en otro mucho más alejado y donde es difícil de encontrar piezas de ese tipo. También el hecho de que exista un mercado muy consolidado y pudiente permitía dar salida sin complicaciones a una gran parte de las piezas comercializadas.

Yo sabía cómo eran los eslabones de la cadena de comercialización y, por tanto, enseguida tuve claro que tenía que abarcar todos estos eslabones, desde el inicio, la compra o el robo y hasta la entrega del producto al destinatario final, sin intermediarios.

“Yo robaba lo que no existía”, aquellas obras que habían dormido en el sueño de los tiempos en sacristías y estancias húmedas. Cosas que los curas se sacaban de encima con el fin de obtener unos exiguos beneficios con los que reparar iglesias. En este punto, el Concilio Vaticano II ayudó bastante a que muchos de estos altares cargados de santos fuesen a parar al olvido de las sacristías y se mezclasen, casi siempre, con obras que, supuestamente, habían sido destruidas por aquella gente tan mala, “los rojos”.

Cierto es que había obra mala, pero existían otras muchas de gran valor que eran el objeto de mi deseo, de los coleccionistas y de los museos. Esto fue bastante común sobretodo en zonas de Aragón y Castilla. El cura, por lo general, estaba encantado de vender aquellas piezas que lo único que hacían era molestar y ocupar un espacio. Asimismo, muchos de ellos, se alegraban de ver cómo aquellas piezas serían revalorizadas y admiradas en sus lugares de destino, mucho más de lo que lo eran aquí

En España estuve trabajando casi siempre por encargos, las piezas con las que traficaba ya habían sido vendidas de antemano a un coleccionista que previamente conocía la pieza concreta que se tenía que robar o comprar. Como he dicho, si no la podía comprar, la robaba y cada vez con menos escrúpulos.

Trabajaba con más gente que traía desde el extranjero. Venían en avión y el día siguiente al golpe desaparecían del mismo modo que habían entrado, en avión. Cuando se descubría el robo, ellos ya estaban en su país de origen de nuevo. Al cabo de un tiempo, concretábamos una cita en su país y les pagaba por los servicios prestados, ésta fue la forma de actuar más común en mis robos.

Me gustaría dejar clara una cosa, y es que la guerra no fue tan destructiva para el patrimonio eclesial como nos quiere hacer ver la Iglesia. Ciertamente lo fue, pero no al nivel que nos quieren hacer creer. Esta política de afirmación de la destrucción esconde la venta de muchísimo patrimonio antes y después del conflicto bélico. No sé quemó tanto como dicen ellos.

Se quemaron muchos altares barrocos cutres de los cuales incluso se habían llegado a recoger los restos de oro fundido por la acción del fuego. A todo esto que digo, puedo aportar el hecho de que durante el tiempo que estuve trabajando recogiese cientos de miles de piezas por todo mi periplo hispano.

¿Cómo se explica entonces que yo me hiciese con tal cantidad de obras, si la Iglesia manifiesta que los anarquistas destruyeron casi la totalidad de las piezas artísticas?. Muchas de esas piezas, ya lo he dicho antes, no existían, no habían inventarios, pero además muchas se creían destruidas en la guerra. ¡Todo eso es falso!

Hasta la promulgación de la Ley de Patrimonio Histórico Español en 1985, la ley amparaba a la Iglesia a hacer con su patrimonio lo que quisiera y eso fue lo que hizo, eso sí, manteniendo las apariencias. Al final y gracias a las circunstancias (mi detención) y a su oportunismo secular, se les ofreció una cabeza de turco que cargase con las culpas y que sirviese para justificar ventas injustificables.

A mí esta situación no me preocupaba en exceso ya que tenía muchas más cosas pendientes con la justicia, algunas de ellas muy graves. Lo que aquí se me imputaba era "*pecata minuta*" y, por otro lado, aunque yo hubiese puesto de manifiesto la realidad, nadie me hubiese creído por razones obvias; un ladrón no tiene ninguna credibilidad delante de nadie.

También os diré que el 80% de las piezas que se me acusaba de haber robado habían sido compradas legalmente. Espero que alguna vez se haga justicia y que, tarde o temprano, alguien pueda consultar, si aún existen, en algún archivo de los Ministerios encargados de la exportación en el gobierno de Franco, los datos referentes a las exportaciones de obras de

arte durante la dictadura y poder cotejar con todo aquello que supuestamente había sido robado e ilegalmente exportado.

¿Para qué robar? Si me pillaban, “*se me caía el pelo*” y más cuando el clero estaba dispuesto a venderse el patrimonio sin ningún tipo de inconveniente. De todas estas ventas existen facturas en su momento. Llegué a cargar hasta 8 tráileres, entre piezas compradas y otras robadas, en muy pocos meses. Un ejemplo de estas ventas la tenéis en el obispado de (xxxxx), donde pacté directamente con el obispo la venta de muchísimas piezas que hacía siglos que no habían visto la luz, dormidas en conventos e iglesias, la mayor parte en pésimo estado de conservación. No tenían ningún tipo de control sobre ellas, no había inventarios y poco interés por conservarlas. Les hice un favor a ellos y a las obras de arte y di a conocer el arte hispánico en medio mundo.

También se habla de la supuesta facilidad con la que se puede robar una iglesia de un pueblo con pocos habitantes o alejada de un núcleo urbano. Eso no es cierto. Para dar un golpe de estas características hacía falta estudiar el golpe concienzudamente: cómo atacar el sitio, preparar la huida y no dejar pruebas que nos incriminasen. No era nada fácil y era una tarea larga y costosa en la que hacía falta invertir mucho dinero en preparación: materiales a utilizar, logística, manutención, etc. Por último, en un pueblo casi deshabitado, los vecinos duermen con un ojo abierto y además están llenos de perros que ladran y se oyen a kilómetros de distancia, por no hablar del motor de un coche. No es una tarea nada fácil, contrariamente a lo que se dice y se cree.

Algunos de mis compradores, incluso, estarían dispuestos a devolver estas piezas a sus lugares de origen siempre y cuando se cumpliesen varios requisitos: que se depositasen en los lugares originales, con medidas de seguridad correctas y se mantuviese el anonimato de sus familias. Sólo en algunos casos los familiares desearían cobrar por estas restituciones. Recordemos que, en este momento, los actuales poseedores lo son de buena fe y, por tanto, los gobiernos, en el caso de que se decidan a recuperar las obras, les tendría que compensar económicamente.

Yo más bien que mal, salvé muchas piezas de la destrucción total a que estaban condenadas de seguir en el lugar en que se habían pasado los últimos años. En dependencias mal acondicionadas o incluso a la intemperie, cubiertas por toldos o plásticos y expuestas al hielo, al agua, a los cambios de temperatura, etc.

Los últimos episodios de robo los tenéis en (xxxx). Aquí, con una escalera de 6 metros, entramos en el interior para llevarnos el botín. Recuerdo que, cuando estábamos arriba de la escalera, apareció un hombre paseando al perro y pasó por debajo y no se dió ni cuenta de que estábamos robando, ni tan solo vió la escalera. La policía, al cabo de unos días, detuvo en (xxxx) a un bombero belga que estaba de vacaciones y le imputaron el robo. La policía debía suponer que todo cuadraba: suponían que se trataba de un belga, que suponían vivía en Sitges en aquel momento y que, además, fuese capaz de entrar con una escalera de seis metros, un bombero, es ideal. Como veis: *“no existen buenos ladrones, solamente malos policías”*.

Otro golpe importante fue el (xxxx). Aquí empezamos sobre la 1'30 de la madrugada. Entramos por una de las ventanas, era una tarea difícil ya que siempre pasaba alguien por la calle, estábamos al lado de (xxxx) y, por si fuera poco, dentro del (xxxx) dormía un vigilante que, por cierto, cuando entramos ni se enteró, siguió roncando como si nada.

Cuando salíamos con el botín, nos encontramos con un tipo que se estaba apuntando la matrícula del coche, que por cierto era falsa. Cuando lo vi saqué la pistola, le apunté y le dije: *“empieza a coger cosas y a cargarlas en la furgoneta”*-, y de esta manera fue como nos ayudó sin querer a dar el golpe. Todas estas piezas estaban vendidas de antemano, era un buen encargo y bien pagado, no se recuperarán jamás.

-¿Pero, por qué?, ¿dónde están? Danos una pista.

- Jamás se encontrarán, qué más da dónde estén, están seguras.

Los museos son los grandes ladrones, junto con los coleccionistas. Ellos son los responsables de los robos que se cometen por esta causa. Aunque los museólogos hagan códigos éticos de conducta, acaban por comprar piezas que saben a ciencia cierta que tienen un origen ilegal. La mayoría no tiene ningún tipo de escrúpulo en adquirirlas y competir con los demás museos por tener las mejores piezas y colecciones al precio que sea, aunque sea haciendo la vista gorda a temas legales y éticos.

Otro tema ligado con el de los coleccionistas y los museos es que España es el único lugar donde los coleccionistas no tienen la figura oficial que existe en otros países, como en Francia, donde existe el *comisseur prisseur* que certifica la autenticidad de un cuadro. Actualmente, aquí en España, el volumen de ventas falsas asciende al 80% del total y no exagero. Eso incluye desde obras realizadas por discípulos del pintor que en

teoría se está vendiendo, hasta burdas copias hechas muy posteriormente a la muerte del autor, incluso de siglos.

Los coleccionistas creen que porque una pieza les cueste muchos millones ha de ser obligatoriamente buena y no sabe que está comprando una basura. Entonces vienen los problemas, cuando alguien que entiende un poco más del tema se da cuenta del error y se lo hace saber. Entonces la política es de callar, por un lado para evitar el ridículo y, por otro, para intentar venderla a otro tonto que la compré como hizo él. Eso va alimentando este comercio de falsificaciones.

Muchas de las obras que recupera la policía no son las obras robadas. Eso ha pasado a lo largo de la historia. La obra original no sale nunca más a la luz pública, la retiene el comprador que la utiliza para su propio disfrute. De cara a la galería, la policía se cuelga la medalla y el museo o colección recupera la pieza que volverá a ser admirada y volverán las aguas a su cauce. Un pacto "*in silentio*" que conocen muy pocos. No creo que la Gioconda que actualmente vemos en el Louvre sea la original y, como ella, muchas otras.

La obra de "El Grito", robada estos últimos días, tampoco se volverá a encontrar, seguramente se trate de una persona que no tiene un interés especial por el arte, ni mucho menos por el expresionismo de Edvard Munch. Se trata de una obra con un contenido místico, la soledad y el dolor del ser humano, la persona que lo ha robado está sufriendo y pretende consolarse con la visión de que en este mundo hay mucha gente que, como él, se encuentra en su misma situación o peor y así poder aliviar su malestar. No se volverá a encontrar nunca más, quien ha encargado el robo es una persona desesperada y por eso ha hecho utilizar los métodos que fueran necesarios para conseguirlo, como la utilización de armas, cosa muy poco frecuente para este tipo de robos. Seguramente espera una copia preparada para escenificar un montaje, para salvar la dignidad del museo y de la policía.

ENTREVISTA NÚM. 13

Protagonista: Mossèn JOAN CASENY, rector de varies parròquies a la Val d'Aran els anys 80 i 90

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: Bisbat d'Urgell

Data: 15 de gener de 2004

Durada: 2 hores

Mètode de registre: notes i apunts escrits

- Quins casos coneix?

- Ara mateix, entre els anys 80 i 90 es van produir varis:

El 30 d'agost de 1982, a Escunhau: s'emporten tres imatges, la Mare de Déu del Roser, la Mare de Déu del Colom i Sant Roc, que era un obsequi meu que vaig fer a la parròquia, però deixen el Crist, que és de molt gran valor i actualment està al Museu de Vielha.

Al juliol es va fer el tradicional aplec. Curiosament, jo recordo haver dit a la gent del lloc que em feia certa por deixar aquestes peces allà a la capella tan solitàries. Al cap d'una setmana només, van robar les tres imatges forçant la porta d'entrada amb un rossinyol.

A Mont, també, però no tinc molt presents els fets, van robar a principis dels vuitantes quatre imatges del segles XVI i XVII.

A Arties, el robatori va tenir lloc el dia 20 de maig de 1980 i es van endur un total de set peces entre les que destaquen: la Verge del Roser del segles XV-XVI, la Mare de Déu del Remei, romànica, Nostra Senyora d'Arties, gòtica i Sant Sebastià, Sant Roc, Sant Pere i un àngel, totes elles barroques. Van entrar a l'església per la porta del cementiri, que van forçar a cops de destrat.

Dels robatoris d'Escunhau i Arties vaig enviar dos informes al Bisbat, deuen d'estar a l'Arxiu.

A Vilac entre el 5 i el 12 d'octubre de 1997. El robatori es va produir durant la celebració de la Fira de Vielha. Roben la imatge de la Mare de Déu de Gràcia, del segle XII, a més Sant Feliu, Sant Roc, Sant Blai, Sant Jaume i la Mare de Déu de la Pietat.

A Aubèrt, una Verge Maria sostreta el dia 24 de novembre de 1991.

A Bossòst, ens van furta l'antependís d'altar, és a dir, la tela que es col·locava davant de l'altar que era de bona factura. No recordo l'any.

ENTREVISTA NÚM. 14**Protagonista:** CRISTINA CASTELLÀ. Tècnica en patrimoni cultural.**Entrevistador:** Jordi Campillo**Lloc:** Puigcerdà-Vall de Boí**Data:** 15 de març de 2005**Durada:** ½ hora**Mètode de registre:** apunts i notes escrites (via telefònica)

- Gràcies a la teva dedicació professional, has arribat a conèixer robatoris a la comarca?

- Sí, en recordo vagament els de Saraís, allà, al despoblat, van robar la campana de l'església, però poca cosa més. El de Sarroqueta, amb el robatori d'una pica baptismal, que deu fer, aproximadament, uns sis o set anys.

També el de Sant Climent de Taüll, on cap a l'any 1997 o 1998, van intentar robar la campana. La van despenjar del campanar i la van llançar al cementiri, un cop a terra, l'abandonen allà. No sé potser perquè els van descobrir o perquè no van poder amb ella. A l'endemà la van trobar al mig del cementiri; ben bé no sabem perquè van desistir.

ENTREVISTA NÚM. 15**Protagonista:** JORDI PASQUES CANUT. Historiador aficionat local.**Entrevistador:** Jordi Campillo**Lloc:** La Seu d'Urgell**Data:** 1 de juliol de 2005**Durada:** 1 hora**Mètode de registre:** apunts i notes escrites

-Tinc entès que vas ser present en l'intent d'espoli del niu d'ous de dinosaure de Pinyes-Santa Eulària, em pots fer cinc cèntims del què va succeir?

- Sóc informat, per part d'un maquinista, d'un encàrrec una mica "especial" que li havien fet a la zona de Pinyes i que tregui el cap a veure què em sembla el tema. Quan em persono al lloc concret, observo com hi havia un palet d'obra d'1x1 metres embolcallat amb fibra de vidre i preparat per a ser traslladat.

Un cop vist això, aviso els agents forestals que donen l'alarma i Mossos d'Esquadra informen immediatament al Servei d'Arqueologia. M'entero que hi havia un permís de prospecció a nom del Museu de Geologia de Barcelona.

Ara bé, les informacions que tenia el Servei d'Arqueologia de Catalunya sobre els resultats de les activitats eren que només s'havien fet troballes superficials, però la realitat era una altra: havien extret grans blocs de sediments i restes paleontològiques i les volien traslladar a Alemanya. De fet, un dels blocs, d'entre 50 i 60 quilos, ja se l'havien endut, l'havien exportat il·lícitament a Bonn.

El segon bloc, el que jo vaig veure empaquetat, el van traslladar fins a l'escola de Coll de Nargó i d'allà fins a l'Institut Crusafont de Sabadell. Per cert el bloc que es van endur, el van retornar i el vam poder recuperar. Ara està al museu d'Isona.

ENTREVISTA NÚM. 16

Protagonista: FRANCESC POCIELLO SALAZAR. Víctima d'un robatori a casa seva a Castissent (Pallars Jussà)

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: La Seu d'Urgell

Data: 14 de juliol de 2005

Durada: 1 hora

Mètode de registre: notes i apunts escrits

- Em pots explicar què va succeir a casa teva, com es va produir el robatori?

- Un dia en què el ramat havia marxat de la zona del corral, em van entrar a la masia. Accedeixen per una petita porta que queda força amagada, és segurament el lloc més fàcil d'atacar i el punt més feble de la casa. Els autors, segurament durant la nit, forcen la porta i entren a l'interior de la casa amb un clar interès per endur-se la peça més important que era la taula de noguer de la casa, de 3'5 metres de llarg per 1'10 metres d'ample. Un cop a dins de l'habitatge, només han d'obrir la porta principal des de dins per on treuen la taula de noguer sense cap problema.

Un cop tenen la taula al seu poder, veuen que, annexa a la casa, es troba una petita església sense cap mena de tancament i hi observen la presència d'una peça força interessant, amb la què potser no comptaven en un principi: un frontal d'altar barroc que, recordo, va ser valorat llavors en unes 500.000 pessetes.

La forma d'actuar i el coneixement de la casa i dels objectes que hi havia a l'interior, així com el temps d'ocupació de la casa, fan suposar que l'havien estat controlant de feia un temps.

Finalment, al cap d'un temps, vam recuperar el retaule en un antiquari de Barcelona, gràcies, sobretot, a la casualitat de què un conegut veiés la peça exposada a l'aparador de la botiga. Sobre la taula, cap més notícia. A més, malauradament, l'antiquari ja havia venut el marc del frontal que tenia gran interès artístic.

ENTREVISTA NÚM. 17

Protagonista: ENRIQUETA PRIOR. Resident a Malmercat l'estiu de 1982. Conservava les claus de l'església a casa.

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: La Seu d'Urgell

Data: 2 d'agost de 2005

Durada: ½ hora

Mètode de registre: notes i apunts escrits (conversa telefònica)

-M'he assabentat d'un robatori a l'església de Malmercat i també que, en aquells moments, vostè era la responsable de les claus de l'església. Em podria explicar el què va passar?

- No recordo quan va passar, ja fa molts anys, potser sí que a l'any 1982.

L'església sempre estava oberta, dia i nit. El que sí que recordo era que el dia que succeïren els fets, voltaven per la població dues persones molt morenes, d'aspecte magribí.

Tot plegat va passar durant la nit i se'n van endur un total de quatre candelers i dos calzes que, segurament, eren de bronze. Era el més valuós que tenia l'església, ja que no tenia cap imatge de qualitat. Mai més no s'ha sabut d'aquestes peces. A partir d'aleshores, l'església restava sempre tancada fins les hores de missa.

ENTREVISTA NÚM. 18**Protagonista:** Veïna de Gavarra, de vuitanta anys (Alt Urgell)**Entrevistador:** Jordi Campillo, Rosa Maria Remolins i Jordi Farré**Lloc:** Gavarra (Alt Urgell)**Data:** 2 d'abril de 2000**Durada:** 2 hores**Mètode de registre:** notes i apunts escrits**- Em podria explicar la història de la imatge del sant amagada a l'església de Sant Joan de Carreu cap als anys vint?**

- Sí, cap allà els anys vint, apareix a la població un frare que deia venir de Montserrat i que estava interessat en una peça que hi havia amagada a l'església; ningú no sap com es va enterar. Aquesta es trobava en un espai buit que quedava entre l'absis i la torre del campanar.

Jo no sé perquè havien amagat la peça en aquell lloc ni tampoc a quin sant representava. El que sí sé és que, per poder treure-la de l'amagatall, calia un cos petit i per aquesta raó van agafar al qui després va ser el meu marit, que en aquell moment comptava amb uns 9 o 10 anys.

El van ficar en un cove i el van baixar pel forat fins a la peça. El meu marit m'explicà que va passar molta por i durant l'operació va perdre una navalla en el forat de molt valor sentimental per a ell. Quan va agafar l'estàtua i la van tenir fora, el frare, equipat amb l'atuell típic, va intentar comprar-la, però l'oposició dels veïns no ho va fer possible. Malgrat tot, va aconseguir que el poble li confiés la talla per endur-se-la a restaurar a Montserrat.

Al cap d'uns anys, la peça retornà amb un important rentat de cara i uns colors molt més vius, però tothom va creure que es tractava de la mateixa que va marxar. Per desgràcia, amb els aldarulls de la guerra, l'obra, juntament amb d'altres del municipi, va desaparèixer en els desafortunats fets del juliol.

ENTREVISTA NÚM. 19

Protagonista: Mossèn Diego Martín. Arxiprest de la Val d'Aran als anys setanta

Entrevistador: Jordi Campillo

Lloc: Parròquia de Sant Julià de Lòria (Andorra)

Data: 6 d'agost de 2005

Durada: 2 hores

Mètode de registre: notes i apunts escrits

-He tingut coneixement de dos robatoris que van succeir a la Val d'Aran a principis dels anys vuitanta, els d'Arties i Escunhau. Em podria ampliar la informació d'aquests?

- Poca cosa et puc dir jo, ja que vaig marxar de la Vall el 1973.

Tot i així, recordo que a Arties va ser en una nit de tempesta i que van entrar per la porta que donava al cementiri. Es van endur moltes peces i de molt bona qualitat, jo havia publicat coses a la revista Església d'Urgell. La majoria de les peces recordo on es trobaven: excepte la Mare de Déu romànica que estava separada, la resta estaven incorporades en els diferents retaules de l'església, que per cert, no els van tocar. Totes elles, estaven sense inventariar i ja mai més no s'ha sabut on han anat a parar.

Durant la meva estada a la Vall, poca cosa es robava, no recordo cap cas, es podia dormir amb la porta oberta. Ara les coses han canviat, sobretot van començar a canviar a principis dels vuitanta.

